

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

AZERBAYCAN-AGİT İLİŞKİLERİ

Hazırlayan

Elgün RESULZADE

1317 .02011

BAKÜ-2017

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

AZERBAYCAN-AGİT İLİŞKİLERİ

Tez Danışmanı

Dr. Nazim Cefersoy

Hazırlayan

Elgün RESULZADE

1317.02011

BAKÜ-2017

ÖZET

Bağımsızlık kazandıktan sonra Azerbaycan genelde dış dünyayla ve uluslararası organizasyonlarla ilişkiler kurmak ve kendi sorunlarını barışçıl bir yolla çözüme kavuşturmak için buna uygun bir şekilde dış politikalar belirlemiştir. Azerbaycanın AGİT’le mevcut ilişkisini bu düzeyde değerlendire biliriz. Şöyle ki, SSCB’nin dağılmasıyla birlikte dış dünyadan destek arayan Azerbaycan genelde Batılı ülkeler ve Türkiyeyle yakınlaşma çabaları içine girmiştir. Bunun temel nedenleri 1990’lı yıllarda mevcut olan ekonomik kriz ve Ermenistanla yaşanan Karabağ Sorunuydu. Azerbaycan bu sorunlarla başedebilmek ve mümkün olduğu kadar istikrarı sağlamak amacıyla Batılı organizasyonlarla ve ülkelerle yakınlaşma politikaları kurdu ve uyguladı.

Batılı devletler SSCB’den ayrılmış ülkeleri kendi etki alanları içerisine almak ve onların gelişmelerine sağlamak amacıyla bu ülkelere farklı yollardan etki etmekteydiler. AGİT de bu bağlamda bir vasıta olarak görülebilir. Ne kadar bu organizasyonlar yoluyla yeni bağımsız devletleri kendi etki alanına alsalarda, onların geçmişten gelen ve genelde Rusya tarafından yönlendirilen sorunlarını çözmekte zorluk yaşamakta ve hatta çözebilmemekteler. Azerbaycan ve AGİT arasında mevcut ilişki genelde Dağlık Karabağ sorunu çevresinde gelişse de, diğer alanlarda da işbirliği sağlanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AGİT NEDİR ?

1.1.AGİT’İN Yaranma Süreci ve İlkeleri	3
1.2. AGİT’İN Örgütlenmesi	12
1.3. AGİT Faaliyetleri	16

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN AGİT İLİŞKİLERİ

2.1. Azerbaycan Dış Politikasında Uluslararası Örgütler	24
2.2. Azerbaycan AGİT İlişkilerinin Genel Çerçevesi	31
2.3. AGİT VE Karabağ Sorunu	38
2.4. AGİT VE Azerbaycan İlişkilerinde Siyasi Boyut	45
SONUÇ	56
KAYNAKÇALAR	57

KISALTMALAR

AHC:	Azerbaycan Halk Cumhuriyeti
TR:	Türkiye Cumhuriyeti
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
A.G.E	Adı Geçen Eser
A.G.M	Adı Geçen Makale
S.	Sayfa
SS.	Sayfalar

GİRİŞ

AGİT'in ilk oluşturulması fikri 1950'li yıllara kadar dayanır. O yıllarda Sovyetler Birliği bir çeşit Avrupa kolektif güvenlik sistemi oluşturulması gayreti içerisinde idi. Bu fikir Sovyetler Birliği tarafından atıldığından ve bunun da maksadı Avrupa'daki Sovyetlerin elinde bulunan Doğu Almanya'da ve diğer yerlerde elde ettiği sınırları pekiştirme girişimi olarak görüldüğünden pek fazla itibar görmedi

Aslında batı ülkeleri de böyle bir girişime taraftarlardı. Böyle bir girişimle insan hakları ve güvenlik alanında bazı başarılar elde edilebileceğini bekliyorlardı. 1970'lerin başında Federal Almanya ile Sovyet Rus, Federal Almanya ve Polonya karşılıklı saldırmazlık anlaşmaları imzalamaya başladılar. Bu girişimler, dana sonraki yıllarda doğu-batı bölünmesinin ortaya çıkardığı anlaşmazlıkları Avrupa kıtası eksen alınarak çözmek için bir platform oluşturacak olan AGİT'in kuruluşunu kolaylaştırdı.

Paris Şartı ile bir takım AGİT organları oluşturulmuştur. Bunlar: Çatışma Önleme Merkezi, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi ve Daimi Sekretarya'dır. Paris Şartı ayrıca siyasi danışma ve karar alma mekanizmaları oluşturdu. Bunlar: Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, her ne kadar Avrupa üyeleri dışında başka ülkelere sahip olsa da, bölgesel bir teşkilattır. AGİT her ne kadar teşkilat adını almışsa da, yukarıda anlatıldığı gibi, tamamıyla belli bir antlaşma üzerine inşa edilmiş bir örgüt değildir; maddeler halinde sıralanmış bir antlaşma metni de yoktur. AGİT belgeleri ve Sonuç Belgesi, AGİT'in yapmak istediği esasları ve ideali

göstermektedir. AGİT üyelerinin oy çoğunluğu ile karar alma yetkisi ve kuralları düzenleyen bir kuruluş yasası yoktur.

AGİT Azerbaycan ilişkilerini incelerken belirtmek gerekir ki, Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun düzenlenmesinde aracılık misyonunu gerçekleştiren AGİT'in bu yönde faaliyeti yeterli değildir. AGİT bugüne kadar Ermenistan'ı saldırgan olarak tanımamıştır. AGİT'in Minsk Grubu'nun etkin faaliyetine ulaşmak için Türkiye'nin rolünün artırılması isabetli sayılsa da, bu teklifin sadece Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin iyileşmesi durumunda gerçekleşmesi mümkün gözüküyor. Ermeni odaklı eşbaşkanların faaliyetine karşı bölgesel güç ve NATO üyesi olan Türkiye'nin Azerbaycan'a desteği yararlı olabilir.

AGİT ve Azerbaycan arasında 1990'lardan beri kurulan ilişki genelde Karabağ sorunu çevresinde gelişmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AGİT NEDİR?

1.1. AGİT'İN Yaranma Süreci ve İlkeleri

AGİT'in ilk oluşturulması fikri 1950'li yıllara kadar dayanır. O yıllarda Sovyetler Birliği bir çeşit Avrupa kolektif güvenlik sistemi oluşturulması gayreti içerisinde idi. Bu fikir Sovyetler Birliği tarafından atıldığından ve bunun da maksadı Avrupa'daki Sovyetlerin elinde bulunan Doğu Almanya'da ve diğer yerlerde elde ettiği sınırları pekiştirme girişimi olarak görüldüğünden pek fazla itibar görmedi.¹

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı oluşmasına zemin olan ilk somut öneriyi 1954'te Sovyetler Birliği yaptı. Batı'ya yapılan bu öneri, tüm Avrupa ülkelerinin içinde yer alacağı ve daimi örgütler tarafından desteklenen bir oluşumu öngörüyordu. Moskova, Doğu Almanya'nın bağımsız bir devlet olarak kabul edilmesi halinde bunun karşılığında Batı Almanya'nın NATO üyeliğine itiraz etmeyeceğini ve Avrupa ile ABD'nin güvenlik çıkarlarının birbirinden ayırt edilmesini istiyordu. Ancak Batılı güçler Moskova'nın bu isteğini kabul etmedi. Mesele gündemden düştü ve Macaristan'ın işgal edilmesi, Polonya'daki ayaklanmanın bastırılması ve Berlin duvarının örülmesiyle proje tamamen rafa kaldırıldı.²

Aslında batı ülkeleri de böyle bir girişime anasta taraftanlardı. Böyle bir girişimle insan hakları ve güvenlik alanında bazı başarılar elde

¹ Mustafa Şahin, “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt:31, Sayı:4, Aralık-1998, s.97.

² Avrupa Güvenlik ve işbirliği teşkilatı <http://www.bilgisarmali.com/avrupa-guvenlik-ve-isbirligi-teskilati/> (Erişim Tarihi:11.02.2017)

edilebileceğini bekliyorlardı. 1970'lerin başında Federal Almanya ile Sovyet Rus, Federal Almanya ve Polonya karşılıklı saldırmazlık anlaşmaları imzalamaya başladılar. Bu girişimler, dana sonraki yıllarda doğu-batı bölünmesinin ortaya çıkardığı anlaşmazlıkları Avrupa kıtası eksen alınarak çözmek için bir platform oluşturacak olan AGİT'in kuruluşunu kolaylaştırdı. Bu düşüncelerle AGİK'in ilk ciddi oluşturma çabalarına Mayıs 1972 yılında SALT (1) anlaşmasının hemen ardından başlandı. Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de 31 Temmuz- 1 Ağustos tarihleri arasında toplanan Batı ve Doğu Blokuna ait 32 ülke "Helsinki Nihai Senedini imzalayacak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansını (AGİK) kurdular. Bu ülkeler arasında Avrupalı olmayan Amerika Birleşik Deyimleri ve Kanada bulunurken, Avrupa'dan Arnavutluk yoktu. Helsinki Nihai Senedi insan hakları da dahil olmak üzere insani, iktisadi ve güvenlik konuları ile ilgileniyordu. Bu ilgilenme Birleşmiş Milletler' in amaçları ve prensipleri doğrultusunda olacaktı.³

Sovyetler Birliği, 1960'lı yılların ortalarında konuyu tekrar raftan alıp Batı'nın önüne serdi. O dönemlerde Doğu-Batı arasında artan ilişkilerden yararlanan Moskova, Varşova Paktı kanalıyla yeni bir girişim başlatmış, Avrupa'nın var olan sınırlarının teyit edileceği ve Doğu-Batı arasında ekonomik ilişkilerin artırılacağı bir Avrupa Güvenlik Konferansı önerisi yapıyordu.

Bu istem birçok Avrupa ülkesi tarafından memnuniyetle karşılanmasına rağmen, NATO ülkeleri kuşkulu kaldı. NATO ülkeleri ancak 1969'da böylesi bir konferansa koşullu olarak katılacağı sözünü verdi. Koşul olarak konferansta ABD ve Kanada'ya eşit yer verilmesi, Berlin'in yasal statüsünün yeniden teyit edilmesi, Avrupa'daki

³Mustafa Şahin, a.g.m., s.98.

konvansiyonel silahların azaltılması ve Avrupa’da insan hakları konularının gündemde yer alması talep ediliyordu. Sovyetlerin, bir yıl düşündükten sonra, ABD ve Kanada’nın konferansta yer almasını kabul etmesi, Berlin’in statüsü ile ilgili bir anlaşmanın imzalanması, Batı Almanya’nın Sovyetler dahil Polonya ve Doğu Almanya ile ilişkilerini geliştirmesi, “Karşılıklı Askeri Gücü Azaltma Anlaşması” için zemin arayışı ve dönemin Almanya Başbakanı WillyBrand’in "Doğu Politikası"ile yaratılan yumuşak ortam konferansın gerçekleştirilmesi için iyi bir fırsat oldu. 26 Mayıs 1972’de Moskova’da ABD Cumhurbaşkanı Richard Nixon ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejhnev arasında imzalandı. Söz konusu olan Anlaşma 3 Ekim 1972’de yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, taraflar arasındaki görüşmelerin daha kapsamlı bir sonuca ulaştırılması kararıyla, 5 yıl için imzalanmış ve anlaşmanın sona erdiği tarihte taraflar anlaşma hükümleri ile çelişen davranışlardan kaçınma kararı almışlardır, ortamı daha da yumuşattı.⁴

Artık Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı için zaman gelmişti. Finlandiya, Konferansın hazırlık toplantılarına ev sahipliği yapabileceğini bildirdi. Bunun üzerine 22 Kasım 1972’de Helsinki’de başlatılan görüşmeler, 8 Haziran 1973’e kadar sürdü. AGİK’in açılışı formal olarak 3 Temmuz 1973’te Helsinki’de yapıldı. 6 gün süren bu ilk toplantılara Arnavutluk ve Andora dışında Avrupa ve ABD ile

⁴Valentina Reshetnikova, “1960’lardan Bu Yana Nükleer Silahsızlanma Alanında Yaşanan Gelişmeler”(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara-2008, s.95.

Kanada'dan 35 dışişleri bakanı katıldı. Böylece "Helsinki Süreci" olarak bilinen süreç başlatılmış oldu.⁵

Konferansın ikinci aşaması ise 18 Eylül 1974 ile 21 Temmuz 1975 tarihleri arasında Cenevre'de gerçekleştirildi. Doğu-Batı arasındaki bu ilk çokuluslu müzakerelere de 35 ülke katıldı. Bunun sonunda AGİK Bildirgesi çıktı. Bu anlaşma yine 35 ülkenin liderleri tarafından üçüncü aşama olarak kabul edilen 30 Temmuz ile 1 Ağustos 1975 arasında Helsinki'de gerçekleştirilen zirvede imzalandı. Bildirgede, katılımcı ülkeler, bu çokuluslu süreci periyodik olarak sürdürme, aralarındaki ilişkileri derinleştirme, güvenlik ve işbirliğini yeniden gözden geçirme yönünde görüş belirttiler.⁶

Bu süreç sonunda 35 imzacı devlet arasındaki ilişkilere AGİK içinde rehberlik edecek 10 temel ilke ortaya konulmuştur. Bunlar: egemenliğe saygı, kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınma, sınırların ihlal edilmezliği, devletlerin toprak bütünlüğünün korunması, anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözümü, içişlerine karışmama, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, halkların eşit haklardan ve kendi kaderlerini tayin hakkından yararlanması, devletlerarasında işbirliği, uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi.⁷

Helsinki Nihai Senedi ile, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da

⁵Helsinki-Nihai-Senedi. http://tr.wikipedia.org/wiki/Helsinki_Nihai_Senedi

(Erişim tarihi: 12.04.2017)

⁶ “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Sonuç Bildirgesi (Helsinki Belgesi)”, s.439. [https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/374d2--Avrupa-Guvenlik-ve-Isbirligi-Konferansi-Sonuc-Bildirgesi-\(Helsinki-Belgesi\).pdf](https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/374d2--Avrupa-Guvenlik-ve-Isbirligi-Konferansi-Sonuc-Bildirgesi-(Helsinki-Belgesi).pdf) (Erişim tarihi: 12.04.2017)

⁷Helsinki-Nihai-Senedi-<https://www.msxlab.org/forum/siyasal-bilimler/249504-helsinki-nihai-senedi.html> (Erişim tarihi: 12.04.2017)

oluşan sınırların ihlal edilmezliği kabul edilmiş ve bu sınırların meşruiyeti tanınmıştır. Siyasi/askeri, insani ve ekonomik/çevresel olmak üzere üç boyutu kapsayan Helsinki Nihai Senedinin en önemli yönü, devletlerarası ilişkilere rehberlik etmek üzere kabul edilen ve AGİK'in anayasasını oluşturan aşağıdaki ilkelerdir:

- a. Egemen eşitlik ve egemenliğe saygı,*
- b. Kuvvet kullanmaktan veya kullanma tehdidinden kaçınma*
- c. Sınırların ihlal edilmezliği,*
- ç. Devletlerin toprak bütünlüğünün korunması,*
- ç. Anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü,*
- e. İçişlerine karışmama,*
- f. İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı,*
- g. Halkların eşit haklardan ve kendi kaderlerini tayin hakkından yararlanması,*
- ğ. Devletler arasında iş birliği,*
- h. Uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi.⁸*

Elbette sadece başlıklarla sıralanan bu konuların hayat bulması ilk başlarda çok zordu. Netice itibariyle sürekli çatışma halinde olan iki ayrı ideolojinin ortak bir zeminde buluşması söz konusuydu. Bu ilk zirve ayrıca Soğuk Savaşın bittiği anlamına da gelmiyordu. Belli konularda ortaklık arayışı daha sonra Ocak 1989'a kadar Belgrad, Madrid ve Viyana'da yapılan konferanslar da devam etti. Diğer yandan güven artırıcı ve silahsızlanma ile ilgili bir dizi konferans da 1984 ve 1986

⁸ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı <http://www.yenidenenergenekon.com/259-avrupa-guvenlik-ve-isbirligi-teskilati-agit/> Erişim tarihi (10.02.2017)

yılları arasında Stockholm’de yapıldı. Bu toplantılar askeri işbirliğinin de zeminini yarattı.⁹

Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayan hızlı değişim dikkate alınarak, Mihail Gorbachev’in önerisi üzerine, 19-21 Kasım 1990 tarihlerinde, Paris’te Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde AGİT’in zirvesi düzenlenmiştir. Paris’te yapılan üç günlük zirvenin son gününde imzalanan Avrupa’yı yeniden yorumlayan Paris Şartı, Soğuk Savaşın sonunu ilan etmekle birlikte, yeni bir dönemin de kapılarını aralıyordu.¹⁰

Zirve toplantısında, Avrupa’da yaşanan tarihi gelişmeler karşısında, Nihai Senedin hükümleriyle temel ilkelerin teyidi, AGİT sürecinin tüm boyutlarıyla daha ileri götürülmesi, sürece ivme ve kapsam kazandırılması ve bunun için gerekli mekanizmaların oluşturulması sağlanmıştır.

1990 yılında imzalanan Paris şartı ise, AGİK sürecinin daha ileri ve önemli, “tarihsel” bir aşamasını oluşturur. Bu belgede, insan haklarına daha geniş ve ayrıntılı biçimde yer verildiği gözlenmektedir.

Bununla birlikte, Belgenin evrensel kapsamlı olmadığına da işaret edilmeli: çerçevesinde yer aldığı AGİK süreci gibi, bu Belge “bölgesel” niteliktedir. Belgeyi imzalayan Devletler, Avrupa Devletleri (Arnavutluk hariç), ABD ile Kanada’dır.

Diğer yandan Paris: Şartı, bir uluslararası antlaşma niteliği taşımadığından, hukuki bağlayıcılığı da sınırlıdır. Bütün bunlara rağmen, günümüzde benzeri konulu birçok antlaşmadan daha çok zikredilen

⁹ Hasan Çınar, “AGİT Kürtleri Görmüyor”, **Serxwebün Gazetesi**, Kasım-1999, s.3.

¹⁰Uluslararası Örgütler Hakkında Genel Bilgiler

<http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/images/localCache/1/59f95ff4-85c2-4ad4-93e3-9d3b43deaa9a.pdf>

(Erişim tarihi: 12.02.2017)

önemli siyasi ağırlığı olan bir metindir. Paris Şartı'nın kabulü ile AGİK süreç olmaktan çıkartılıp kurumsallaşmasının ve örgüte dönüştürmenin ilk adımları atılmıştır.¹¹

Paris Şartı ile Soğuk Savaşın ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün sona erdiği ve Avrupa'da karşılıklı saygı ve işbirliğine dayalı yeni bir dönemin başladığı ilan edilerek, demokrasi, insan hakları, temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkesine bağlılık taahhüdünde bulunulmuştur. Şartın, "Gelecek için Rehber İlkeler" başlıklı bölümünde ırkçılık, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığına karşı ortak mücadele edileceği yönünde taahhütte bulunulmuştur.

Paris Şartı ile bir takım AGİT organları oluşturulmuştur. Bunlar: Çatışma Önleme Merkezi, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi ve Daimi Sekretarya'dır. Paris Şartı ayrıca siyasi danışma ve karar alma mekanizmaları oluşturdu. Bunlar: Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi.¹²

Yugoslavya'nın parçalanması, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Çekoslovakya'nın ikiye ayrılması ile yeni devletler ortaya çıktılar ve bunlar da AGİT'e üye olmak için başvurdular. Bugün AGİT'in üye sayısı 55'dir. Paris Şartı ile başlayan AGİT'teki kurumsallaşma çabaları 1992'de Helsinki ve 1994'de Budapeşte Zirvelerinde kabul edilen belgelerle daha da geliştirilmiştir. 1992 Helsinki Belgesi ile AGİT'in insan haklarına katkılarını güçlendirecek Avrupa'daki değişimi idare edecek bir dizi araçlar tesis edildi. Özellikle AGİT'e erken uyarı,

¹¹ Melda Sur, "Paris Şartı'nda İnsan Hakları", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/457/5214.pdf> (Erişim tarihi: 12.02.2017)

¹² Andrei Androsoy, Keith Jinks, ve.b., "OSCE Handbook", Published by the Secretariat of the Organization for Security and Co-operation in Europe, Vienna-2002, s.15-18

çatışmanın önlenmesi ve kriz yönetimi konularında yeni görevler verilmiştir. Yeni atanan Azınlıklar Yüksek Komiserine mümkün olan en erken aşamada bölgede bir çatışmaya neden olabilecek etnik gerilimi tespit etme ve müdahale etme hakkı verilmiştir. 1992 Helsinki belgesiyle AGİT soğuk savaş sonrası dönemde geçerli olacak düzenin oluşturulmasına katkıda bulunacak başlıca uluslararası kuruluşlardan biri haline getirilmiştir.

Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de 5-6 Aralık 1994 tarihleri arasında yapılan liderler zirvesinde alınan karara dayalı AGİK'in yerini 1 Ocak 1995 yılından itibaren resmen AGİT aldı.¹³ 1994 Budapeşte Belgesi AGİT'in işbirliği ve ortaklık esasına dayanacak yeni bir geleceğin yaratılmasında ve Avrupa'da istikrar ve güvenliğin kurulmasında merkezi bir rol üstlenmesini öngörmüş ve AGİT'in güçlendirilmesini hedef almıştır. AGİK'in AGİT'e dönüşümünden dolayı örgütün karar mekanizmalarının isimleri de değiştirildi. Örneğin eski AGİK Konseyi'nin yerini Bakanlar Konseyi aldı. Ayrıca bir Daimi Konsey kuruldu. Bu mekanizmalar, AGİT'e Vancouver'dan Vladivostok'a kadar uzanan "bir erken uyarı, ihtilaf önleyici, kriz müdahale kurumu" konumunu kazandırdı.¹⁴

AGİT ilk somut müdahalelerini ise Bosna Hersek, Çeçenistan ve Kosova savaşlarında yaptı. Bu sorunlara politik müdahalenin yolu da Budapeşte zirvesinde açılmıştı. Çünkü burada alınan karar sonucu, AGİT dönem başkanının konumu güçlendirilmiş, kurum bir genel sekreter ve merkez karargaha kavuşturulmuştu. Ayrıca Ulusal Azınlıklar Yüksek

¹³ Çınar, a.g.m., s.3.

¹⁴ Türkiye ve Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-_agit_.tr.mfa (Erişim tarihi :13.02.2017)

Komiseri ile Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Dairesi ismi altında iki ayrı oluşuma daha gidildi.¹⁵

Budapeşte zirvesinde, 21. yüzyılın ihtilafları için politikalar üretme konusunda da mutabakata varıldı. Soğuk Savaşın bitmesiyle her ne kadar “yeni bir Avrupa” yaratıldıysa da eski ihtilafların yeniden alevlenmesi ihtimali yüksek olduğu için tedbirler gerektiriyordu.¹⁶

AGİT’in öncelikleri arasında şu anda “hukuk normlarına uygun tam demokratik ve sivil toplumların oluşturulması”, iç çatışmaların önlenmesi ve bu bölgelerde barışın sağlanması, güvenlik eksikliklerinin giderilmesi, yeni politik, ekonomik ve sosyal bölünmenin önlenmesi bulunuyor. 1997’de AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği kuruldu. AGİT çalışmalarını bugün Sekretarya (Viyana), Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Dairesi (Varşova), Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği (Lahey) ve AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği (Viyana) olmak üzere dört ana eksen üzeri yürütmektedir. Pratik faaliyetleri araştırma komisyonları ve raportörler, dönem başkanlığının özel temsilcileri, kriz anlarında devreye konulan acil komisyonlar, ihtilafların barışçıl çözümü için mekanizmalar ve barış operasyonlarından oluşmaktadır.

2-3 Aralık 1996 tarihinde yapılan AGİT’in Lizbon zirvesinde 55 üye devlet tarafından “Avrupa’da 21. Yüzyılda Global ve Kapsamlı Güvenlik” şeklinde adlandırılan belge imzalanmıştır. Belgede üye devletlerin güvenliğine yönelik tehditler sıralanmış ve bu tehditleri ortadan kaldırmak için karşılıklı işbirliğinin önemi vurgulanmıştır.

¹⁵Avusturya AGİT dönem başkanlığını devaldı <http://www.dw.com/tr/avusturya-agit-dönem-başkanlığını-devraldı/a-36968516> (Erişim tarihi: 14.02.2017)

¹⁶Androsov, KeithJinks, ve.b.,a.g.e., ss-18-21.

1.2. AGİT'İN Örgütlenmesi

1994 senesinde AGİT olan AGİK, BM çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'ndan farklı olarak bölgesel değildir. Üyelik koşullarını yerine getiren ve antlaşmada öngörülen yükümlülükleri yerine getirme istek ve yeteneğine sahip olan, bununla birlikte barışçıl bir devlet politikasını izleyen her devlet üye olabilir. Örgüte dünya'nın nezdinde her kara parçasında üye devletler vardır. Bu nedenle büyük, bütün devletler nezdinde saygın bir örgüttür. Birleşmiş Milletler'de kararlar oy çoğunluğu ile alınır. BM'nin üye ülkeleri hukuksal yaptırım uygulama yetkisi vardır.

Organları, ana organlar ve yan organlar olmak üzere iki grupta toplanır. Ana organlar: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreterlik'tir. Bu organlar köklenmiş, geniş bir teşkilat ve yürütme gücüne sahip organlardır. Dünya'da gelişen olaylar üye ülkeler arasındaki sorunlar nedeniyle çeşitli kararlar alıp, uygularlar. Birleşmiş Milletler'in bağlayıcı kararlar alma yetkisi vardır. Birleşmiş Milletler'in temelinde bir antlaşma metni vardır. Çalışmalar bu metnin hükümleri dikkate alınarak yapılır. Bu metin örgütün anayasası niteliğindedir. BM'nin üye ülkelerinin sayısı 192'dur.¹⁷

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, her ne kadar Avrupa üyeleri dışında başka ülkelere sahip olsa da, bölgesel bir teşkilattır.

¹⁷ “Organizatsiya Obyedinyonnykh Natsiy”, United Nations,
<http://www.un.org/russian/basic/unbrief/index.html> (Eriimtarihi :25.04.2017)

AGİT her ne kadar teşkilat adını almışsa da, yukarıda anlatıldığı gibi, tamamıyla belli bir antlaşma üzerine inşa edilmiş bir örgüt değildir; maddeler halinde sıralanmış bir antlaşma metni de yoktur. AGİT belgeleri ve Sonuç Belgesi, AGİT'in yapmak istediği esasları ve ideali göstermektedir. AGİT üyelerinin oy çoğunluğu ile karar alma yetkisi ve kuralları düzenleyen bir kuruluş yasası yoktur.

AGİT ve BM daha çok amaç kısmında birleşmektedirler. İki kuruluşunda amacı toplumsal barışı, güvenliği, ekonomik kalkınmayı sağlamak, uluslararası ilişkileri geliştirmek, ülkelerin insan hakları ihlali fiillerine engel olmak, bu hak ve özgürlükleri geliştirmektir. Birleşmiş Milletler, çatışmaları önlemek için üye devletlerin askeri güçlerinden oluşan bir barış gücünü oluşturarak çatışma bölgesinde bulundurma yetkisine sahiptir. Sıcak çatışmaların yaşandığı birçok bölgede bu barış güçlerini belli sürelerle bulundurmaktadır.¹⁸ AGİT'in böyle bir gücü yok, ancak çatışmaları önleme, barışı devamlı kılmak için çalışmalar sürdürür ve temennilerde bulunur. Bu girişimleri Daimi Komite kanalı ile yürütmeye çalışır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, her ne kadar Avrupa dışındaki ülkeleri üyesi olarak kabul etmişse de, Avrupa Birliği gibi bölgesel düzeyde bir kuruluştur. AGİT ve AB çalışma esasları ve amaçları farklıdır. AB'ye üye olmanın önemli şartları vardır. Ancak bu koşullar yerine getirildiğinde veya bir devlet aranan vasıflara sahip olduğunda Birliğe üye olabilir. AGİT'e üye olmak için koşullar daha esnek ve kolaydır.

¹⁸ Tahsin Fendoğlu, "AGİT'in Güvenlik Boyutu", S.9

<http://Www.Hasantahsinfendoglu.Com/Dokumanlar/Akademik/Turkiyeavrupagüvenlikveişbirliğiteşkilatıagıtılışkisi.Pdf> (Erişim tarihi: 02.03.2017)

AB temel amacı gümrük birliği ve giderek ekonomik birlik kurmak. AB'nin elde ettiği sonuçların son yıllarda ayrıca bir Siyasal Avrupa Birliği kurulması amaçlanmıştır ve imzalanan “Avrupa Tek Senedi” ile bu amaca ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği askeri kanadı oluşturmaya yönelik çalışmaları da mevcuttur. Avrupa Birliği çalışmaları üye ülkeler tarafından yapılmıştır ve uyulacağı taahhüt edilmiş antlaşmalar hükümlerine bağlı kalınarak yürütülmektedir.¹⁹

AGİT belgeleri siyasal ve moral bir gücü içermektedir. AGİT'in amaçları AB ile karşılaştırıldığında daha geniş kapsamlıdır. Bunlar, BM ile karşılaştırırken belirtilmiştir. Ancak AGİT, çalışmalarında üye devletlere yaptırım uygulama yetkisine sahip değildir. AB üye devletlerin, taraflar arasında imzalanan antlaşmalara uyulmaması halinde, üye devlete yaptırım yetkisine sahiptir.

Avrupa Birliği'nin organları: AB Konseyi, AB Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, AB Adalet Divanı, AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi'dir. AGİT'in organlarına ise önceki paragrafta değinilmişti. Görüldüğü gibi iki kuruluşun sahip oldukları organlar da farklılıklar taşımaktadır.²⁰

AB ile karşılaştırıldığında olduğu gibi, hem AGİT hem de AK Avrupa'nın bölgesel kuruluşlarıdır. Avrupa Konseyi bir statü ile kurulmuştur. Bu statü çok taraflı bir sözleşmedir. Sözleşmeye taraf olan devletlere haklar sağlar ve yükümlülükler getirir. Yukarıda denildiği gibi AGİT'in böyle bir temeli yoktur.

¹⁹ “Avrupa Konseyi Organları”, Türkiye Avrupa Konseyi Ofisi Resmi Sitesi, <http://www.avrupakonseyi.org.tr/> (Erişim tarihi: 03.03.2017)

²⁰ “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, Türkiye Büyük Millet Meclisi, <http://www.tbmm.gov.tr/agitpa/sil3/osce/www.osce.at/osze/agit.html> (Erişim tarihi: 03.03.2017)

Avrupa Konseyi'nin amacı, üye devletlerin ortak mirası olan, ideallerin ve ilkelerin hayata geçirilmesi ve muhafazası, iktisadi ve sosyal gelişmeyi kolaylaştırmak amacıyla devletler arasında daha büyük bir bütünleşmenin sağlamasıdır. Konsey'in amaçlarının gerçekleştirilmesi, Konsey organlarının ortak sorunlar tartışması ile anlaşmalarla ve ekonomik, sosyal, kültürel, biçimsel, hukuksal, idari konularda ve insan haklarının ve temel hürriyetlerin korunması ve daha ileri derecede gerçekleştirilmesi ortak hareket etmek suretiyle mümkün olur. Avrupa Konseyi 46 üye devletten oluşur. Avrupa Konseyi'nin, Bakanlar Komitesi ve Danışma Meclisi'nden oluşan iki temel organı vardır.²¹

Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, amaç ve hedefleri konusunda biraz benzemektedirler. Ancak, bünyesinde daha fazla üye bulunduran ve Avrupa haricinde başka ülkeleri de üyesi yapan AGİT, yalnız kendi üyeleri olan taraf devletler arasında değil, daha geniş, kapsamlı bir alanı gözetleyerek, güvenliği, barışı, ekonomik istikrarı sağlamaya çalışır ve bunların yanı sıra insan haklarını geliştirmeye ve onların ihlallerini önlemeye çalışır. Avrupa Konseyi'nin hedefleri ise daha dar ve daha çok kendi üyeleri ile sınırlıdır, denilebilir. Avrupa Konseyi'nin çalışmaları, taraf devletlerarasında yapılan sözleşme hükümlerine dayandığı için, yaptırım gücüne sahip olup bağlayıcıdır. Çalışmalar, yapılan toplantılar sonucu alınan kararlarla yürütülür. Oysa AGİT, yukarıda gördüğümüz gibi, böyle bir mekanizmaya sahip değildir.

²¹ “Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları”, Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Toplumsal İşbirliği Projesi, http://insanca.kadikoy.bel.tr/tih_avrupa_konseyi_hakkinda.html (Erişim tarihi:04.03.2017)

1.3. AGİT Faaliyetleri

AGİT'in 20'nci yüzyıldaki son zirvesi 18-19 Kasım 1999 tarihlerinde örgüt üyesi ülkelerin Devlet/Hükümet Başkanlarının katılımıyla İstanbul'da yapılmıştır. Zirvede kabul edilen aşağıda sıralanan belgeler AGİT'in "acquis"sine (müktesebat) önemli katkılar sağlamıştır:

a. *Avrupa Güvenlik Şartı (İstanbul Şartı):*

1994 Budapeşte Zirvesinden başlayarak 5 yıllık bir çalışmanın ürünü olan İstanbul Şartı, 21.yüzyılda AGİT bölgesinin güvenlik, barış ve istikrarın güvence altına alınabilmesi için ilke ve yöntemleri belirlemektedir. İstanbul Şartında, AGİT'in erken uyarı, çatışma önleme, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon alanlarındaki faaliyetlerini daha etkin hale getirmek için İş birliğine Dayalı Güvenlik Platformu (Cooperative Platform of Security) ve Yardım ve İş birliği Süratli Uzman Ekipleri (YISUE) (RapidExpert Assistance Co-operation Teams-REACT) gibi mekanizmalar geliştirilmiştir.²²

İstanbul Şartının önemli konuları aşağıda özetle sunulmuştur:

1. AGİT yükümlülükleri diğer üye ülkelerin yakın ve meşru ilgisine konu teşkil ederler.
2. Azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunması ve geliştirilmesi üye devletlerin kendi içinde ve diğer üyeler ile ilişkilerinde demokrasi, barış, adalet ve istikrar bakımından temel unsurdur. Ulusal azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil insan haklarına tam saygı başlı başına bir amaçtır, egemenlik ve toprak bütünlüğüne zarar vermez, aksine onu güçlendirebilir. Bugün maruz kaldığımız risk ve tehditlerle

²²“Avrupa Güvenlik Şartı”,<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/902d4--Avrupa-Guvenlik-Sarti.pdf> (Erişim tarihi:20.02.2017)

tek bir devlet veya kuruluşça başa çıkılması mümkün değildir. AGİT’i bu konuda muktedir kılabilmek için diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği güçlendirilmelidir.

3. İnsan hakları, temel özgürlükler, demokrasi ve hukuk devleti AGİT’in kapsamlı güvenlik kavramının merkezinde yer almaktadır. Düşünce ve inanç özgürlüğü de dahil insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlali, hoşgörüsüzlük, saldırgan milliyetçilik, ırkçılık, şovenizm, yabancı düşmanlığı ve anti-semitizm ile mücadele edilecektir.

4. Cinsiyet eşitliği, kadına karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması, kadın ve çocuklara karşı şiddetin önlenmesi de AGİT’in ele alacağı konular arasındadır.

5. Hukuk devletine ve yolsuzluğun önlenmesine ilişkin yükümlülükler teyit edilmektedir.

6. Çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyonu amacıyla sivil bir girişim olan Acil Uzman Yardım ve İş birliği Timleri oluşturulacaktır.

b. İstanbul Zirve Bildirisi:

AGİT Üye Ülkelerinin Devlet veya Hükümet Başkanlarınca oybirliği ile kabul edilen, ancak imza taşımayan Bildiri, AGİT bölgesindeki güncel ve bölgesel konuları ele almaktadır.²³

c. Avrupa’da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (AKKA) Uyarlama Anlaşması:

d. Soğuk Savaş döneminde iki askeri blok arasında belli silah kategorilerinde sayısal eşitlik ilkesine göre yapılmış olan AKKA’nın

²³ Erdoğan’ın “Haddini bil” dediği AGİT hakkında Dışişleri Bakanlığı’ndaki Bilgiler http://bianet.org/bianet/siyaset/185624-erdogan-in-haddini-bil-dedigi-agit-hakkinda-disisleri-bakanligi-ndaki-bilgiler?bia_source=rss (Erişim tarihi:21.02.2017)

bloklara dayalı sistemin sona erdiği günümüzdeki şartlara uyarlanmasını sağlayan Anlaşma, AKKA'ya taraf olan 30 ülkenin Devlet veya Hükümet Başkanlarınca imzalanmıştır.

e. *AKKA'nın Uyarlamasına İlişkin Nihai Senet:*

Siyasi bağlayıcı bir metin olan ve ayrıca imzalanmayan Senet, AKKA üyesi ülkelerin tek taraflı taahhütlerini içermektedir.

f. *Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Belgesi 1999:*

1994 ihli Viyana Belgesinin geliştirilmiş şeklidir ve AGİT Ülkelerince siyasi bağlayıcı olarak kabul edilmiştir.²⁴

AGİT 8. Bakanlar Konseyi Toplantısı 27-28 Kasım 2000 tarihlerinde Viyana'da düzenlenmiştir. Toplantıda, özellikle Çeçenistan, Moldova ve Gürcistan gibi bölgesel sorunlar üzerinde Rusya Federasyonu'nun uzlaşmaz tutumu nedeniyle oydaşma sağlanamamış ve Bakanlar Bildirisi kabul edilememiştir. Bildiri taslağında Güney Doğu Avrupa ülkeleri ile ilgili konular üzerinde uzlaşma sağlanan bölümler "Güneydoğu Avrupa Viyana Bildirisi" olarak yayımlanmıştır. Söz konusu toplantıda ayrıca, insan ticaretiyle mücadele, AGİT misyonları için katkı payları, AGİT polis faaliyetleri, AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi ve AGİT Milli Azınlıklar Yüksek Komiserliği ile ilgili karar tasarıları kabul edilmiş, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Forumu'nda (AGİF) kabul edilen Küçük ve Hafif Silahlar (KHS) Belgesi not

²⁴Desmond Dinan, "Avrupa Birliği Ensiklopedisi", çev. Halef Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul-2005, s.134.

https://books.google.az/books?id=yC3saKPXH9gC&pg=PA131&lpg=PA131&dq=AKKA%E2%80%99n%20Uyarlamas%C4%B1na+%C4%B0li%C5%9Fkin+Nihai+Senet:&source=bl&ots=46fXXuv6m0&sig=3_tPy_1heb_gHtlNyl3wkKmVDuc&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjstSBzJzUAhXDdCwKHWxICPMQ6AEIzAA#v=onepage&q=AKKA%E2%80%99n%20Uyarlamas%C4%B1na+%C4%B0li%C5%9Fkin%20Nihai%20Senet%3A&f=false (Erişim tarihi : 24.02.2017)

edilmiştir.²⁵

3-4 Aralık 2001 tarihlerinde Bükreş'te yapılan AGİT 9. Bakanlar Konseyi Toplantısı,²⁶ ABD'de 11 Eylül 2001'de meydana gelen terörist saldırıların sonrasında terörizmle mücadele konusunda oluşan uluslararası iş birliği ruhunun etkisiyle, bu konuya odaklanmış, Konsey'de terörizmle mücadeleye ilişkin bir karar ile, "Bükreş Terörle Mücadele Eylem Planı" Belgesi kabul edilmiştir. Ülkelerin terörizmle mücadele konusundaki uluslararası siyasi ve hukuki yükümlülüklerine, terörizmle mücadeleye yönelik önlemlere, bu konudaki uluslararası iş birliğine ve bu bağlamda AGİT tarafından yapılacak faaliyetlere ilişkin bölümlerden oluşan Eylem Planı, bugüne kadar AGİT içerisinde terörizmle ilgili olarak kabul edilen en kapsamlı belge olma niteliğini taşımaktadır. Eylem Planı, 11 Eylül 2001 sonrasında diğer uluslararası örgütler tarafından kabul edilmiş olan belgelerdeki ilkeleri teyit etmekte, terörle mücadele alanında eyleme yönelik, somut unsurlara yer vermektedir. Söz konusu toplantıda kabul edilen Bakanlar Konseyi Bildirisi'nde ise, terörle mücadele konusundaki temel ilkeler ifade edilerek, bu bağlamda katılımcı ülkeler arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi ve derinleştirilmesinin gereği vurgulanmış, AGİT'in erken uyarı, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon gibi alanlardaki temel işlevleri teyit edilerek, AGİT'in güçlendirilmesi konusunda ve 21'inci yüzyıl için yeni bir AGİT stratejisi geliştirilmesi gereğine işaret edilmiştir. Bakanlar Konseyi'nde insani

²⁵ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) <http://www.yenidenergenekon.com/259-avrupa-guvenlik-ve-isbirligi-teskilati-agit/> (Erişim tarihi: 25.02.2017)

²⁶ Türkçe haber-Aralık <http://ayintarihi.byegm.gov.tr/turkce/haber/aralik-2001/3514> (Erişim Tarihi: 25.02.2017)

boyut alanında, insani boyut toplantılarının modaliteleri, saldırgan milliyetçilik, ırkçılık, şovenizm, yabancı düşmanlığı ve şiddete yönelik ayrımcılığın önlenmesi, insan ticaretine karşı alınacak önlemler, Roma-Sinti ve kadın-erkek eşitliği konularında kararlar alınmış, AGİT'in polis faaliyetlerinin güçlendirilmesi konusunda ise, çatışma sonrası bölgelerdeki polis faaliyetlerinin etkinleştirilmesini, AGİT bünyesinde bir Polis Danışmanlığı kadrosu kurulmasını öngören karar kabul edilmiştir. Portekiz'in AGİT Dönem Başkanlığını yürüttüğü 2002 yılında, Terörizmle Mücadele Eylem Planı'nın uygulanması, AGİT'in güçlendirilmesi ve ekonomik boyutunun geliştirilmesi, Teşkilata hukuki statü kazandırılması konularına ilişkin çalışmalar, AGİT'in gündeminin önemli noktalarını oluşturmuştur.

AGİT 10. Bakanlar Konseyi toplantısı 6-7 Aralık 2002 tarihleri arasında Porto'da düzenlenmiştir. Toplantının sonunda “AGİT Terörizm Şartı”, “Terörizmle Mücadelede AGİT Taahhütlerinin ve Faaliyetlerinin Uygulanması Hakkında Karar”, “21'inci Yüzyılda Güvenlik ve İstikrar Yönelik Tehditlere İlişkin AGİT Stratejisi Hakkında Karar”, “Yıllık Güvenlik Gözden Geçirme Konferansı Hakkında Karar”, “Barışı Koruma Operasyonları Hakkında Karar”, “Ekonomi ve Çevre Boyutunun Güçlendirilmesi Hakkında Karar”, “Hoşgörü ve Ayrım Gözetmeme Hakkında Karar”, “Seçim Standartları Hakkında Karar”, “İnsan Ticareti Bakanlar Konseyi Bildirisi”, “Bakanlar Konseyi Bildirisi”, “Gürcistan Bildirisi”, “Güneydoğu Avrupa Bildirisi”, “Moldova Bildirisi”, “Orta Asya Bildirisi” ve “Yukarı Karabağ Bildirisi” başlıklı belgeler kabul edilmiştir.²⁷

²⁷ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) <http://www.yenidenergenekon.com/259-avrupa-guvenlik-ve-isbirligi-teskilati-agit/> (Erişim tarihi:25.02.2017)

AGİT 11. Bakanlar Konseyi toplantısı ise 1-2 Aralık 2003 tarihlerinde Maastricht'te düzenlenmiştir. Toplantının sonunda “Terörizme Karşı Bilgi Değişim Ağı”, “21’inci Yüzyılda Güvenlik ve İstikrar Yönelik Tehditlere Karşı AGİT Stratejisi”, “Ekonomi ve Çevre Boyutu İle İlgili AGİT Stratejisi”, “İnsan Ticareti İle İlgili Eylem Planı”, “Roma-Sinti Azınlığı İle İlgili Eylem Planı”, “Seyahat Belgelerinin Güvenliği Hakkında Karar”, “Taşınabilir Hava Savunma Sistemleri (MANPADS) ve mühimmat ve patlayıcıların depolanması İle İlgili Karar”, başlıklı belgeler kabul edilmiştir. Söz konusu toplantıda onaylanan, “21’inci Yüzyılda Güvenlik ve İstikrara Yönelik Tehditlere İlişkin AGİT Stratejisi’nde tehditler; bölgesel, ülkelerarası ve ülke içi çatışmalardan doğan tehditler, ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan tehditler, terörizm, adi ve organize suç eylemlerinden doğan tehditler, ekonomik ve çevre ile ilgili tehditler, politik ve askeri boyutlu diğer tehditler şeklinde sıralanmıştır.

AGİT’in alacağı tedbirler ise;

a. *Bölgesel, ülkelerarası ve ülke içi çatışmalarla mücadelede;*

1. Eksik olan ülkelerde; parlamenter yapıları, mahalli ve merkezi yönetimleri kuvvetlendirmek, hukuk sistemlerini, sivil toplumları ve medyayı güçlendirmek,

2. İstikrarsızlık emarelerini erken ikaz ve ihbar, çatışmayı önleme ve çatışma sonrası iyileştirme mekanizmalarını güçlendirerek ortadan kaldırmak,

3. Gerektiğinde barışı koruma operasyonlarında da rol üstlenmek,

4. AGİT Uzlaştırma ve Hakemlik Mahkemelerini, ikili ve bölgesel ihtilafların çözümü için kullanmak,

b. Ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükle mücadelede;

1. Hoşgörüyü yaygınlaştırmak amacıyla; Doğrulama ve Kontrol Mekanizması oluşturmak,

2. Genç nesiller arasında uzlaşma, birlikte yaşama ve sorumluluğu geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmak,

3. Etnik, dini ve diğer gruplar arasında olduğu kadar ülkeler arasında da uyumlu ilişkiler geliştirmek,

4. Toplumlarda, ırk, renk, cinsiyet, dil, inanç, politik düşünce, sosyal köken, doğum yeri ve diğer statülerde ayrımcılık yapmamak,

5. Çatışma sonrasında bölgede oluşabilecek düşmanlığın silinmesi amacıyla, eğitime özel önem vermektir.

c. *Terörizmle mücadelede ise;*

1. AGİT Anti Terörizm Birimi, adi ve organize suçlarla mücadele alanında da görevlendirilmiştir.

2. AGİT karargahındaki tüm kurum ve kuruluşlar terörizmle mücadele alanında Anti Terörizm Birimi'ne destek sağlayacaklardır.

3. Anti terörizm faaliyetleri, hudutların kontrolü ile terörizmin mali kaynaklarının kesilmesine odaklanacaktır.

4. Terörizmle mücadelede, yeni imkân ve kabiliyetlerin geliştirilmesine öncelik verilecektir.

5. Bilgi Değişim Ağı oluşturulacaktır.

6. AGİT Sınır Güvenliği ve Yönetim Konsepti geliştirilecektir.

d. *Ekonomik istikrar ve çevreye yönelik tehditlerin önlenmesinde;* AGİT'e üye ülkeler arasında mevcut ekonomik ve çevresel işbirliği uygulamaları geliştirilecektir.

AGİT'in 21'inci yüzyılda Avrupa güvenlik mimarisi içerisindeki yerinin, bu konuda yapılacak çalışmalara ve faaliyetlere getirebileceği

artı deęerle ve somut katkılarla belirleneceęi dūřūnūlmektedir. 11 Eylūl saldırılarını mūteakip AGİT ięerisinde terōrizmle mūcadele konusunda hızlı adımlar atılmışsa da, konuya daha geniř aęıdan bakıldığında, Avrupa gūvenlięine tehdit teřkil eden risk ve tehditlerin belirlenmesi, bunlara karřı etkin ōnlemler geliřtirilmesi ve bu baęlamında AGİT'in Avrupa gūvenlik mimarisi ięerisindeki yeri konusunda arayıřların hala devam ettięini sŵylemek mūmkūndūr.²⁸

²⁸ Avrupa Gūvenlik ve İřbirlięi Teřkilatı (AGİT) <http://www.yenidenergenekon.com/259-avrupa-guvenlik-ve-isbirligi-teskilati-agit/> Eriřim Tarihi: (25.02.2017)

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN AGİT İLİŞKİLERİ

2.1. Azerbaycan Dış Politikasında Uluslararası Örgütler

Yirminci yüzyılın sonunda sosyalizm sisteminin iflası ve soğuk savaşın sona ermesi uluslararası ve bölgesel örgütlerin etkinliğinde yeni aşamanın başlamasını teşvik etdi. Bu kuruluşlarla ilişkilerin geliştirilmesi hem diğer devletlerle çok yönlü işbirliğinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine, hem de ülkede yaşanan süreçler hakkında objektif uluslararası kamuoyunun oluşmasına etki göstermek imkanlarını genişletmek açısından önem arz etmektedir.²⁹

Bağımsızlık elde etmiş her bir devlet kendi egemenliğini korumak, bağımsızlığını güçlendirmek, uluslararası ilişkiler sisteminde iyi bir yer tutmak ve ortaya çıkmış sorunları çözmek için sürekli ve prensip olarak dış politika yürüterek komşu ülkeler ve dünyanın saygın devletleri ile birlikte, uluslararası ve bölgesel örgütlerle de geniş işbirliği kurmaya ihtiyaç duyuyor.³⁰

Bağımsızlık kazandıktan sonra demokratik ve hukuk devleti kuruculuğuna başlamış Azerbaycan Cumhuriyeti'nin karşılaştığı sosyo-ekonomik ve siyasi sorunların başarılı çözümü onun uluslararası alandaki konumu, ayrı ayrı ülkelerle ulusal devlet menfaatlerine cevap veren karşılıklı yararlı işbirliğinin ve dünya birliğine entegrasyonu sürecinin yoğunluğu ile bağlıydı.

²⁹Behruze Nahmetova, “Azerbaycan ve Avrupa Güvenlik Örgütleri (AGİT ve NATO)”,<http://akademikperspektif.com/2014/06/29/azerbaycan-ve-avrupa-guvenlik-orgutleri-agit-ve-nato/>(Erişim tarihi:03.03.2017)

³⁰Azerbaycan -
https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan%C4%B1n_d%C4%B1%C5%9F_ili%C5%9Fkileri(Erişim tarihi:03.03.2017)

Azerbaycan dış politikasının bölgesel ve uluslararası açılımı konusunda Rusya/BDT, Amerika, Türkiye ve Avrupa perspektifleri incelenmiştir. Bulunduğu bölge itibarıyla hem kendi sınırları içinde hem de sınırlarına yakın bölgelerde ciddi güvenlik sorunlarının yaşandığı göz önüne alınarak, Azerbaycan'ın güvenlik politikası çerçevesinde NATO ve BDT Ortak Güvenlik Antlaşması ile ilişkileri değerlendirilmiştir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış politikasının temel yönlerinden biri uluslararası kuruluşlarla karşılıklı bağları ve eşit ilişkileri güçlendirmek, bu ilişkileri yeni tehditlerin ihtiyaçlarına göre karşılıklı saygı ve çıkarlar çerçevesinde devam ettirmektir.³¹

Azerbaycan bağımsızlığının korunması ve geliştirilmesi, Dağlık Karabağ sorununun barış yoluyla çözülmesi ve dünya entegrasyon sürecine dahil edilmesinde uluslararası kuruluşların rolünden yararlanmak amacıyla kısa süre içinde BM, AGİK (şu anda AGİT), İslam Konferansı Örgütü (şu anda İslam İşbirliği Teşkilatı), Bağımsız Devletler Topluluğu, Uluslararası Para Fonu, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, Avrupa Konseyi ve diğer saygın kurumlara üye oldu, Avrupa Birliği, NATO ve diğer uluslararası ve bölgesel kurumlarla karşılıklı faydalı ilişkiler yarattı.³²

Azerbaycan'ın dış politikasının temel yönlerinden biri güvenlikle ilgilidir. Bu yöne Dağlık Karabağ sorununun çözümü, toprak bütünlüğünün sağlanması, Rusya ve İran gibi güçlü komşulardan savunma, devletçiliğin geliştirilmesi ve ekonomik gelişme dahildir.

³¹Hatem Cabbarlı, VüsaleAbdullayeva, “Azerbaycan Dış Politikası'nın Temel Özellikleri (1991-2009)”,**21. Yüzyıl**, Ocak-Haziran-2009, ss.77-78

³² Behruze Nahmetova, a.g.m., s. 45

Bunları dikkate alan Azerbaycan devleti Haydar Aliyev'in yönetimi ile Avroatlantik mekana entegre yönünü seçti. Azerbaycan'ın Avroatlantik bölgeye entegrasyonu birkaç yönde Avrupa Birliği, AGİT, NATO, Avrupa Konseyi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu ise bu kuruluşların faaliyet alanlarının farklılığı ile ilgilidir.

Milli Meclisinin milletvekili Samet Seyidov Azerbaycan'ın Avrupa'ya entegrasyonunu dört aşamaya bölmüştür. Avrupa güvenlik kurumları ile ilişkiler, yani Azerbaycan'ın AGİK üyesi olması ve NATO ile ilk ilişkilerin kurulması 1991-1993 yılları kapsayan birinci aşamaya aittir.

Avroatlantik bölgede çatışmaların önlenmesi ve kriz hallerinin yönetimi alanlarında barış ve istikrarı artırmak amacıyla NATO ve AGİT birbirini tamamlayan özelliklere sahiptir. Her iki örgüt kriz hallerinin yönetimi, sınır güvenliği, silahsızlanma, terörizm ve özel bölgeler üzere inisiyatifler gibi genel çıkarlarına ilişkin konularda birbirlerinin etkinliğini tamamlamaya çaba gösteriyor. AGİT ve NATO Avrupa güvenliğinin ayrı ayrı halkalarıdır. AGİT önleyici diplomasi ve insan boyutu alanında uzmanlaşmıştır.

NATO ise daha fazla güç uygulanmasını gerektiren kriz yönetimi ile ilgilenir.³³

Azerbaycan'ın Avrupa güvenlik kurumları ile ilişkilerinin araştırılması, gelecek perspektiflerin saptanması zorunludur. Topraklarının yüzde 20'si işgal edilmiş bir devletin Avrupa güvenlik kurumları ile ilişkileri özellikle büyük önem taşımaktadır.

³³Elnur Eyvazov, "NATO ve Azerbaycan", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara-2004, ss.116-117.

Azerbaycan Cumhuriyeti Avrupa ve Avroatlantik siyasi, güvenlik, ekonomik ve diğer yapılara entegre stratejik amacındadır. Azerbaycan Cumhuriyeti Avroatlantik yapılar ile ortaklığı bütün Avroatlantikmekanda genel güvenliğe, ekonomik gelişmeye ve demokrasiye destek verecek bir araç olarak görüyor.

Soğuk savaşın bitmesinden sonra Avrupa güvenlik sisteminde köklü değişiklikler yaşandı. Bağımsızlık kazanmış Azerbaycan'ın Güney Kafkasya'da jeopolitik konumunu etkileyen, Batı'nın Azerbaycan'a ilgisini artıran üç temel faktör olmuştur:

1. Bağımsızlık kazanmış Azerbaycan'ın batı odaklı siyasi yön seçmesi;

2. Hazar'ın Azerbaycan sektöründe yeni petrol ve doğalgaz yataklarının tespiti. Bu faktör çok önemlidir. Çünkü Azerbaycan Batı'nın enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynar. Enerji kaynakları ile zengin olan Ortadoğu istikrarsız bölge olduğundan yüzünü Hazar'ın enerji kaynaklarına tutmuş Batı için Azerbaycan hem Orta Asya'nın enerji kaynaklarının naklinde, hem de Batı'nın Rusya'dan enerji bağımlılığının önlenmesinde güvenilir ortaktır;

3. 11 Eylül terör düzenlemesinden sonra Azerbaycan'ın anti terör koalisyonu katılması.

Bu faktörler temelinde Azerbaycan ile Avrupa güvenlik kurumları arasında oluşarak gelişmiş ilişkileri son olarak aşağıdaki gibi incelemek mümkündür.

AGİK'in oluşturulmasında amaç iki kutuplu dünyada karşı duran güçler arasında ortak yaşayışı ve diyalog ortamını sağlamaktır. Soğuk

savaş sona erdikten sonra AGİK demokratikleşme, insan hakları, çatışmaların önlenmesi ve çözülmesi gibi konuları kendi faaliyet alanlarına alarak işlevsel uluslararası örgüte dönüşmeyi amaç koysa da, buna ulaşamadı. Bunun birkaç nedeni var. AGİT uluslararası örgüt olduğu için onun kararları tavsiye niteliği taşıyor, yani “yumuşak hukuk” normlarına aittir. Bu durumda mevcut sorunların tartışılması yoluyla belirli sonuçlara varmak çok zordur. AGİT’e üye devletler çeşitli siyasi yapıya sahip olup, farklı ve hatta birbirleriyle rekabette olan güvenlik sistemlerinin (NATO ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü) üyeleridir. Bununla birlikte, modern uluslararası ilişkiler sisteminde sivil toplum aktörlerinin rolü artsa da, ne AGİT, ne de başka herhangi bir uluslararası örgüt uluslararası hukukun norm ve ilkelerine dayanarak dünya kamuoyunun çıkarları adına egemenlik iddiasında bulunan devletleri önlemek yeteneğine sahip değildir. Belirtilen mevcut gerçekler AGİT faaliyetinin verimliliğine olumsuz etkisini göstermektedir.³⁴ AGİT Azerbaycan ilişkilerini incelerken belirtmek gerekir ki, Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun düzenlenmesinde aracılık misyonunu gerçekleştiren AGİT’in bu yönde faaliyeti yeterli değildir. AGİT bugüne kadar Ermenistan’ı saldırgan olarak tanımamıştır. AGİT’in Minsk Grubu’nun etkin faaliyetine ulaşmak için Türkiye’nin rolünün artırılması isabetli sayılsa da, bu teklifin sadece Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin iyileşmesi durumunda gerçekleşmesi mümkün gözüküyor. Ermeni odaklı eşbaşkanların faaliyetine karşı bölgesel güç ve NATO üyesi olan Türkiye’nin Azerbaycan’a desteği yararlı olabilir. Fakat Minsk Grubu’nun eşbaşkan ülkelerinin değiştirilmesi veya yeni ülkelerin

³⁴Behruze Nahmetova, a.g.m., s.50

katılımı ile ilgili mekanizmalar henüz işlenmemiştir. Ayrıca, sorunun çözümü ile ilgili AGİT aracılık misyonunun başka uluslararası organizasyona havale olunması da herhangi ilerleme vaat etmiyor. Dünyanın önde gelen evrensel uluslararası örgütü olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 1993 yılında kabul edilen dört kararın taleplerinin Ermenistan tarafından halen yerine getirilmemesi bunu açıkça göstermektedir.³⁵

NATO ile ilişkilerden bahsederken belirtmek gerekir ki, Azerbaycan kısa zaman çerçevesinde NATO üyesi olmak yollarını aramıyor, fakat Ermenistan ile karşılaştırıldığında ülkemiz Avroatlantik kurumlarla daha yoğun işbirliği yapmaktadır. Azerbaycan'ın NATO'ya üye olması Dağlık Karabağ sorununda arabulucu rolünü oynayan Rusya ile ilişkileri olumsuz etkileyecektir. Sınır komşularından biri ile çatışma durumunda olan Azerbaycan'ın BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı olan diğer sınır komşusu ile ilişkilerinin kötüleşmesi ülkemizin çıkarlarına uygun değildir. Hadiseler bu yönde cereyan ederse aşağıdaki sonuçları olabilir:

1. Rusya sözde “Dağlık Karabağ Cumhuriyeti”nin bağımsızlığını tanıyabilir;

2. Rusya'da yaşayan çok sayıda Azerbaycanlıların mukadderatı soru altında olur. Eğer Rusya'dan sınırdışı olunurlarsa, Azerbaycan'da işsizlik sorunu artar. Bu, doğrudan ekonomiyi olumsuz etkileyen bir faktördür. Ekonomisi zayıf olan devletin ne siyasi, ne de askeri kudretinden bahsetmek mümkün değil.

³⁵ Dağlık Karabağ'da çözüm girişimleri: AGİT Minsk Grubu'nun müzakire girişimi. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/daglik-karabagda-cozum-girisimleri-agit-minsk-grubunun-muzakere-cikmazi> (Erişim tarihi:04.03.2017)

2008 yılının Ağustos ayında Gürcistan'da yaşanan olaylar Azerbaycan için örnektir.

Azerbaycan NATO ile ilişkilerinde İran faktörünü de dikkate almalıdır. Batı'yla ilişkilerinde gerginlik olan İran Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin enerji ile teminatında önemli bir rol oynamaktadır.

Bu faktörleri dikkate alarak belirtmek gerekir ki, Azerbaycan dengeli dış politika yürütmekle düzgün siyasi yön seçmiştir. Belirli aktörlerden bağımlılık Azerbaycan'ın bölgedeki konumuna darbe vurabilir.

NATO ile daha yoğun entegrasyon ve işbirliği oluşturulmasında NATO'ya üye olan ülkelerle karşılıklı yararlı işbirliğinin geliştirilmesi imkanları mevcuttur.³⁶

Azerbaycan Cumhuriyeti devlet yapılanması sürecinde karşılaştığı sorunların çözümünde söz konusu saygın uluslararası kuruluşların potansiyelini kullanmaya çaba gösteriyor. Bu da ülkemizin güvenlik çıkarlarının daha dolgun ifade edilmesinde, dünyanın önde gelen devletleri ile ilişkilerinin güçlendirilmesinde büyük önem taşımaktadır.

Azerbaycan'ın Avrupa güvenlik kurumları ile ilişkilerinde elde edilen başarılar ve entegrasyon süreçlerine katılımı ülkemizin bu uluslararası kuruluşlarla işbirliğini genişletmesi, hem de kendi çıkarlarını temsil etmesi açısından önemli olduğundan bu alanda faaliyet devletimizin gerçekleştirdiği dış politikanın temel yönlerinden birini oluşturuyor.

³⁶Elnur Eyvazov, a.g.t., s.119.

2.2. Azerbaycan AGİT İlişkilerinin Genel Çerçevesi

SSCB'deki siyasi, jeopolitik, ideolojik ve sosyal sistemde meydana gelen hızlı değişim, mevcut tüm hukuki ve siyasi kriterleri ve normları tamamıyla alt üst etti. Sosyalist sistemin çöküşü, eski Sovyet topraklarında belirsizlik ve karışıklıklar ortaya çıkardı. SSCB'nin yıkılışı sonrası oluşan jeopolitik yapılar, geçici ve oldukça istikrarsızdırlar. Bu kanaat sadece Moskova'dan ayrılan cumhuriyetler için değil, öncelikle Rusya'nın kendisi için geçerlidir. Sovyet sisteminin en fazla etkilediği coğrafyalardan biri de Kafkasya'dır. Kafkasya'nın genelinde Sovyetlerden sonra çatışmalar meydana geldi. Güney Kafkasya'da Azerbaycan ve Ermenistan arasında Sovyetlerin çöküşü sırasında başlayan mücadelelere hala etkisini sürdürmektedir.³⁷

Mütellibov'un halktan kopuk politikalarının ardından AHC iktidarı ve Elçibey dönemiyle birlikte Azerbaycan'ın dış politikasında stratejik bir değişim yaşanmıştır. 1992 yılında yapılan AHC kongresinde kabul edilen programa göre oluşturulan dış politika stratejilerinde liberal vurgular göze çarpmaktadır. Programın 1. bölüm 8. maddesinde dış politika anlayışı şöyle tanımlanmıştır: "Azerbaycan devletinin bütün ülkelerle barış içinde yaşaması ve sorunları güç kullanmadan çözmesi, hiçbir devletin içişlerine karışmaması, çok yönlü işbirliği ve karşılıklı

³⁷Mustafa Gökçe, **Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme**, TurkishStudies - International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 6/1 Winter 2011, TURKEY,

[http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/30943760/1875686895_gokcemustafa.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1496649372&Signature=W8Cg4EsGwJVn4L5rv5reJbpo2Pg%3D&response-content-](http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/30943760/1875686895_gokcemustafa.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1496649372&Signature=W8Cg4EsGwJVn4L5rv5reJbpo2Pg%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DYukari_Karabag_Sorunu_ve_Turkiye-Ermenis.pdf)

[disposition=inline%3B%20filename%3DYukari_Karabag_Sorunu_ve_Turkiye-Ermenis.pdf](http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/30943760/1875686895_gokcemustafa.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1496649372&Signature=W8Cg4EsGwJVn4L5rv5reJbpo2Pg%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DYukari_Karabag_Sorunu_ve_Turkiye-Ermenis.pdf) , s. 1113

Erişim tarihi: (25.04.2017)

yardım esasına dayanarak kendi dış politikasını belirleyip gerçekleştirmesi, diğer devletlerle doğrudan diplomatik ilişkiler kurması ve uluslararası kurumlarda temsil olunması” gerekmektedir. Anlaşıldığı üzere bu dönemdeki en önemli amaç ise yeni kazanılan bağımsızlığın korunması, devam ettirilmesi ve güçlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda genel hatlarıyla AHC dönemine baktığımız zaman gerek tarihsel ve kültürel öğeler gerekse mevcut jeopolitik ve ülkenin uluslararası arenada karşılaştığı sorunlar ışığında dış politika anlamında bazı ülkelerle ilişkilerin önem kazandığını görüyoruz. Bu bağlamda, Elçibey döneminde dış politikada en büyük ağırlık Karabağ sorunu çerçevesinde Ermenistan’la ilişkilere ve bu sorunun uluslararası alandaki çözüm arayışlarına verilmiştir.

AHC hükümetini en çok meşgul eden problem Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edilmesi olmuştur. Elçibey döneminde dikkat çeken en önemli farklılık bu zamana kadar sorunun çözümü için arabulucu olarak görünen Rusya yerine Batı ve ABD’nin konması ve böylelikle konuyu Rusya’nın tekelinden çıkarma çabasıdır. Gerçekten de Elçibey döneminde ülkenin ekonomi, güvenlik ve dış politikalarının Türkiye ve Batı’ya yöneldiğini tespit ediyoruz. Aynı şekilde Karabağ probleminin çözümü de Batı kurumlarında aranmıştır. Elçibey iktidara gelir gelmez Karabağ problemini AGİK’in gündemine taşımıştır.³⁸

30 Ocak 1992’de Azerbaycan AGİK’in üyesi olmuştur. Belirtmek

³⁸ Seçil Öraz Beşikçi, **Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler**, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of TurkishWorld Studies 16/2 Kış-Winter 2016, http://tdid.ege.edu.tr/files/21-tdid-16-2-Secil_Oraz_Besikci.pdf , s. 240 Erişim tarihi: (25.05.2017)

lazım ki, AGİK Azerbaycan'ın üye olduğu ilk Avrupa teşkilatıdır. Şubat 1992'den başlayarak Ermenistan – Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu AGİT'in prensiplerine uygun olarak üye devletlerin daha fazla dikkatini çekti.³⁹

Kuzey Amerika'dan Orta Asya'ya kadar uzanan bir coğrafyayı kapsayan bölge üzerinde 54 ülkeyi ortak değerler etrafında toplayan AGİT, bu bölgelerdeki çatışmaların önlenmesi, anlaşmazlıkların çözülmesi, istikrar ve güvenliğin sağlanıp korunmasında önemli roller üstlenmişti. AGİT, Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarının güçlendirilmesi ve uluslararası topluma entegre edilmeleri ile bu ülkelerde demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisinin yerleşmesi için de misyon üstlenmiştir.⁴⁰

Dönem Başkanı, Genel Sekreter ve diğer AGİT organlarına; erken uyarı, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon konularında destek vermektedir. Merkez, Viyana ile saha arasında doğrudan bir bağlantı oluşturarak, saha operasyonlarının desteklenmesinde kritik rol oynamaktadır.

Çatışma Önleme Merkezi; Başkanlık, Troyka, Daimi Konsey ve Güvenlik İşbirliği Forumu'na destek vererek, bölgesel gelişmelerle ilgili uyarılarda bulunmaktadır. ÇÖM, AGİT'in üç boyutlu güvenlik anlayışının birinci boyutunu oluşturan politik ve askeri güvenlik boyutuyla ilişkili konularda Genel Sekreterliğin ana organıdır. ÇÖM, üye ülkelere güvenlik ve güven oluşturunca önlemler konusunda

³⁹Rüfet Cavadov, **Karabağ Sorunu Çerçevesinde AGİT-Azerbaycan İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2006, ss. 13-14

⁴⁰ Soner Karagül, **Ermenistan'ın Bağımsızlık Sonrası Avrupa ile İlişkileri**, OAKA, Cilt:1, Sayı: 2, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423910615.pdf> , s. 129 Erişim tarihi: (25.05.2017)

doküman sağlamakta ve bölgesel anlaşma, politik teamül ve projelerin uygulanmasına yardımcı olmaktadır. Askeri bilgi takası, konvansiyonel silahlarla ilgili projelerin dokümantasyonu ve başkentler arasında doğrudan iletişimi sağlayan güvenli ağın korunması da ÇÖM'ün görevleri arasında yer almaktadır.⁴¹

Azerbaycan Cumhuriyet ve diğer Post-Sovyet Cumhuriyetlerinin 1992 yılında AGİT üyesi oldukları sırada imza koydukları Helsinki Nihai Senedi devletlerin toprak bütünlüğünün ve egemenliklerinin dokunulmazlığı yanında uluslararası güvenlik ve işbirliği konulu 10 ana ilkeyi de ihtiva eder. Söz konusu ilkeler şunlardan ibarettir:

- Egemen eşitlik ve egemenlik haklarına saygı ilkesi;
- Sınırların dokunulmazlığı ilkesi;
- Devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi;
- Sorunların barışçıl yollardan çözümlenmesi ilkesi;
- İçişlerine karışmama ilkesi;
- İnsan hak ve özgürlüklerine saygı ve bu arada düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüklerine saygı ilkesi;
- Halkların kendi kaderini tayin etme hakkı ve eşitliği ilkesi;
- Devletler arasında işbirliği ilkesi;
- Uluslararası hukuk çerçevesinde sorumlulukların vicdanla yerine getirilmesi ilkesi.⁴²

AGİT'in Makedonya ve Azerbaycan misyonlarında yürüttüğü TDP çalışmalarında, bahsettiğimiz kılavuz niteliğindeki temel ilkelerine riayet

⁴¹ Abdullah Barutcu, **Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözümünde AGİT'in Rolü: Dağlık Karabağ Olayı**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Tezi, 274 sayfa, Mayıs 2012, ss. 50-51

⁴² Ali Hasanov, **Güney Kafkasya'nın Askeri-Jeostratejik Durumu ve Azerbaycan'ın Güvenlik Politikası**, s. 18

etmeye çalışmakla birlikte, gerek ev sahibi ülke polis teşkilatlarının yöneticilerinin ve çalışanlarının bu uygulamaya henüz hazır olmamaları, gerekse bu yöndeki kurumsallaşmanın sağlanamaması gibi nedenlerden dolayı, bu ilkeleri tam olarak gerçekleştiremediği gözlenmektedir. Örneğin en önemli ilkelerden birisi olan “işbirliği” ilkesinin uygulanmasına baktığımızda, bu ilkenin genellikle tek taraflı işlediği, yani çoğu zaman AGİT görevlilerinin talepleri ve istekleri neticesinde ortak projelerin ve çalışmaların hayata geçirildiği görülmektedir. İkinci temel ilke/kavram olan “kurumsallaşma” için de araştırma konusu olan ev sahibi ülkelerde tam bir başarıdan söz etmek mümkün gözükmemektedir. Her iki ülkede de bu anlamda, TDP Koordinatörlüğü, Toplum Danışma Grupları ve Suç Önleme Komisyonlarının oluşumları gibi atılan küçük birkaç adımın ötesinde, ciddi bir başarıdan söz edilememektedir. Bu ülkelerde, sadece TDP faaliyetlerini yürütecek bir birimin kurulması ve bu birimde çalışacak görevlilerin atanması yerine bu gruplar ve komisyonlar ile mevcut uygulamalar yürütülmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir.⁴³

Uluslararası karışıklıkların bir sonucu olarak, katılımcı sayısı 1990'dan bu yana 35-57 ülkeye çıktı ve sorumluluk katalogları genişletildi: Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki (CEE devletleri) demokratikleşme sürecine destek, ulusal azınlıkların korunması Çatışma önleme ve siyasi kriz yönetimi çabaları. AGİT, artık yalnızca politikanın alanlarında siyasi açıdan bağlayıcı normlar üzerinde çalışmayı

⁴³ Kemal Karademir, **AGİT'in Toplum Destekli Polislik Uygulamaları (Makedonya ve Azerbaycan Örneği)**, TÜBAV BİLİM DERGİSİ, Yıl: 2015, Cilt: 8, Sayı: 1, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tubav/article/view/5000099697/5000110517> , s. 8 Erişim tarihi: (26.05.017)

amaçlayan diyalog için pan-Avrupa bir forum değil; buna ek olarak, bu normların gözlem altına alınmasının toplu denetimi ve Örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için tasarlanmış çok sayıda operasyonel önlemin sorumluluğunu üstlenmiştir. Diğer Avrupa güvenlik kurumları da yeni üyeler kazanmış olup, sorumluluk alanları ve yetkileri de farklı derecelerde genişletilmiştir. Bu gelişme hem yatay, hem de çeşitli sorumluluk alanları arasında örtüşen veya çoğaltılan temas noktaları olacağını ve tek bir sorumluluk alanına paralel veya tamamlayıcı yeterlilik anlamında dikey olarak varılabileceğini ima etmektedir.⁴⁴

1992 yılından bu yana, AGİT katılımcı devletler tarafından verilen dikkatin sallanmasına, iç yeniden yapılanma süreçlerine ve Rusya'yla arabuluculuk yarışmasına bağlı olarak bölgede daha az veya daha fazla rol oynamıştır. Rusya'nın Minsk Grubu'nun daimi bir eş başkanı olarak kurulduğu 1994'te düzenlenen Budapeşte Zirvesi'nden sonra AGİT müzakerelerin sürdürülmesi için en uygun çerçeve olarak görev yapıyor ve ilgili tüm taraflar tarafından kabul edildi; kısmen güvenilir bir alternatif olmadığı için çatışma yönetimi yapısı var. Mevcut finansal kaynakların sınırlı olmasına rağmen, Yüksek Düzeyli Planlama Grubu (Başkan Bürosunun Kişisel Temsilcisi ve alan yardımcısı yardımıyla ve BM uzmanlarından gelen rehberlikle birlikte), çokuluslu bir ülkenin mali ve teknik düzenlemelerini güncellemeye devam etmektedir; Ermenistan, Azerbaycan ve Dağlık Karabağ soruşturma misyonlarında barış gücü operasyonu düzenledi. Şimdiye kadar, AGİT'in mevcut tam teşekküllü

⁴⁴Ingo Peters, **The Relations of the OSCE to Other International Organizations**, http://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/95_96/Peters.pdf ,s. 386 Erişim tarihi: (26.05.2017)

bir bölgesel güvenlik organizasyonu olarak varoluş sebebiyle test edilen yaygınlaştırma şartları elverişli kabul edilmedi.⁴⁵

AGİT'in Azerbaycan için en önemli strüktürü Mart 1992 tarihinde oluşturulmuş Minsk Grubudur. Minsk Grubunun esas görevi Ermenistan – Azerbaycan problemine çözüm bulmak ve Dağlık Karabağ sorununu barışçıl yollarla halletmek için uygun belge hazırlamak ve özel Minsk Konferansı yapmakla bu sorunu kalıcı bir çözüm bulmaktır. Minsk Grubu aşağıdaki 13 devletten oluşmaktadır: Almanya, ABD, Fransa, İtalya, İsveç, Türkiye, Beyaz Rusya, Portekiz, Finlandiya, Hollanda, Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan. Minsk Grubu'nun eşbaşkanlık fonksiyonu Aralık 1994'den iki devletin – Rusya ve Finlandiya, gerçekleştirilir.

Minsk Grubunun kurulduğu günden itibaren sorunun çözümlenmesinde gösterilen ilk çabalar beklenen sonucu vermedi. Uluslararası kamuoyu işgalciye karşı etkili tedbirler almaması Ermenistan'ın işgalcilik politikasının daha da genişlemesine yol açmıştı. 1993 yılın sonbaharına kadar Dağlık Karabağ ve onun etrafındaki Laçın, Kelbecer, Ağdam, Cebrayıl, Fizuli, Gubadlı, Zengilan illeri Ermenistan tarafından işgal olundu.

Buna rağmen, Azerbaycan AGİT ile işbirliği devam ettirerek, sorunun bu teşkilat çerçevesinde barışçıl yollardan düzenlenmesine dair tutumundan vazgeçmiyor.⁴⁶

⁴⁵Ermina Van Hoyer, **The OSCE in theCaucasus: Long-StandingMediationforLong-TermResolutions**, <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/99/VanHoyer.pdf> , ss. 248-249
Erişim tarihi: (26.05.2017)

⁴⁶Rüfət Cavadov, **a.g.t.**, ss. 14-15

2.3. AGİT ve Karabağ Sorunu

Kafkas dağlarının güney doğusunda yer alan 4392 km² 'lik Karabağ; Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde Kür, Aras nehirleriyle Gökçe Göl arasında batıda Ermenistan, güneyde İran sınırına yaklaşan kuzeyden güneye 120 km, doğudan batıya ise 35-60 km uzunlukta dağ ve ovalardan oluşan bir bölgedir. Bu coğrafyanın üst kısımları, dağlık bir bölge olduğundan Dağlık Karabağ veya Yukarı Karabağ olarak da adlandırılmaktadır. Bölge maden yatakları, mineral suları, orman ürünleri ve tatlı su balıkçılığı ile önemli bir merkezdir. 210000 hektar tarıma elverişli arazi bulunmaktadır. Alan olarak bütün Azerbaycan'ın %5'i kadardır.

Tarih boyunca Türk boylarının yerleştiği bölgeler arasında yer alan Karabağ; Azerbaycan sahasında hüküm süren Türk devletlerinin de hâkimiyet alanı içerisinde olmuştur. Karabağ'ın da içinde olduğu Revan, Nahçıvan, Gence gibi Azerbaycan hanlıkları 1828'deki Türkmençay Antlaşmasıyla Rusların eline geçti. Bu tarihten sonra Ruslar, İran ve Anadolu Ermenilerini, Kafkas sahasına getirerek Karabağ'a yerleştirdiler. 1832 yılındaki ilk resmi Rus sayımına göre Karabağ nüfusunun % 64'ü Azerbaycan Türk'ü, % 34'ü Ermeni idi. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında Ermeni göçlerinin çok olması ve bunların Karabağ'a yerleştirilmesi Ermenilerin oranını yükseltti. Böylece Azerbaycan sahasında suni bir Ermeni bölgesi oluşturulmuştur.⁴⁷ SSCB Yüksek Sovyeti Başkanlık Divanı'nın 15 Ocak 1990 tarihli Dağlık

⁴⁷Mustafa Gökçe, **a.g.e**, s. 1112

Karabağ Özerk Bölgesi ve bazı bölgelerde olağanüstü hal ilan etme kararı, özellikle de bu kararın 7. maddesinde Azerbaycan SSC Yüksek Sovyet'ine uygulamanın kapsamını Bakü ve Gence illerine genişletme önerisinde bulunulması; Azerbaycan halkı tarafından adaletsiz olarak değerlendirilerek tepkiyle karşılandı.

1991'de Azerbaycan bağımsızlık yolunda ilerlerken Karabağ Ermenileri de Artsak Ermeni Cumhuriyeti'ni ilan etmiş, Azerbaycan Parlamentosu anayasaya aykırı olduğu için karara sert tepki göstermişti. Ermenilerin, Şaumyan bölgesindeki köylere saldırması üzerine Yeltsin ve Nazarbayev'in teşebbüsleri ile sorunun halledilmesi için Kafkasya'da Jeleznovodsk kentinde, 24 Eylül 1991 tarihinde iki ülke anlaşmaya vardı. Buna göre, ateşkes sağlanacak, Ermenistan; Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu kabul edecek, bölgeye kendini yönetmek için bir takım olanaklar sağlanacaktı. Ancak görüşmelerin yapıldığı sırada bile çatışmalar devam ediyordu. 20 Kasım 1991 tarihinde ise Azerbaycan'ın ateşkese uyulmadığını göstermek amacıyla davet ettiği Rus ve Kazak gözlemcilerin içinde bulunduğu helikopter, Ermeniler tarafından düşürüldü. Bu olay Azerbaycan tarafını birtakım önlemler almaya yöneltti. Ermenistan'a giden demir yolu kapatıldı. Ayrıca Azerbaycan Yüksek Sovyeti 26 Kasım 1991 tarihli toplantısında Dağlık Karabağ Özerk Bölgesinin statüsünü ortadan kaldırdı ve onu oluşturan rayonları direk Bakü'ye bağladı. Bu gelişmeler barış görüşmelerini sonuçsuz bıraktı.⁴⁸

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın, 24 Mart 1992'deki Helsinki toplantısında Karabağ sorununun barışçıl yollardan çözümü için bir konferans düzenlenmesinin gündeme gelmesiyle birlikte sorun

⁴⁸Mustafa Gökçe, *a.g.e*, ss. 1115-1116

uluslararası alanda yeni bir grubun oluşmasına da neden oldu. Gelişen süreçte, ABD, Rusya ve Fransa eşbaşkanlığında AGİT Minsk Grubu oluşturuldu. Grubun üyeleri arasında Türkiye de bulunmaktadır. Elçibey döneminde Azerbaycan, AGİT bünyesindeki toplantılarda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini vurgulamıştı. Ayrıca Ağdere, Goranboy, Gebedeyrayonları ile Laçın ve Cebrayıl bölgesindeki bazı köyler Ermenilerden temizlenmişti. Ancak Azerbaycan'da iç karışıklıklar yaşanması durumun tekrar Ermenilerin lehine dönmesine sebep oldu. Ermeni saldırıları sırasında Azerbaycan'da yine bir iktidar değişikliği oldu. Karabağ sorununun çözümü için AGİT bünyesindeki görüşmeler ise devam etti.⁴⁹

Aliyev'in iktidara geldiği dönemde Azerbaycan dış politikasındaki en önemli sorun hiç kuşkusuz Karabağ'da yaşanan savaş ve alınan yenilgiler idi. Aliyev göreve yeni geldiğinde açıkça Rusya yanlısı söylem ve politika izledi. Bunun altında yatan neden ise denge siyaseti gereği Rusya'yı karşısına almamak ve siyasi geleceğini sağlama almaktı. Bununla beraber Aliyev'in bu yatıştırma politikası Rusya destekli Ermenistan işgallerini durdurmadı, hatta Azerbaycan en önemli kayıplarını Aliyev'in göreve geldiği ilk altı ay içerisinde verdi. Bu durum ise Rusya'ya yönelik yatıştırma politikasının sonu anlamına gelmiştir. 1994 başlarından itibaren Aliyev yüzünü biraz da Batıya çevirmiş ve sorunun AGİT ve BM ilkeleri çerçevesinde çözümlenmesinden yana olduğunu bildirmiştir. Heyeti bölgeyi ziyaret etti. 4-5 Mayıs 1994 tarihlerinde, Bişkek'te BDT Parlamentolararası Kurulu çerçevesinde Kırgızistan Parlamentosu ve Rusya Dışişleri Bakanlığı temsilcileri, Ermenistan ve Azerbaycan

⁴⁹ Mustafa Gökçe, *a.g.e*, s. 1117

parlamentoları başkanlarını ve Karabağ'ın Türk ve Ermeni nüfusunun temsilcilerinin katılımıyla yapılan görüşmede “Bişkek Protokolü” imzalandı.⁵⁰

1997-1998 yılları arasında müzakere yapısındaki bazı değişiklikler gerçekleşti ve bir dizi barış planı belirtildi. 1997 yılı itibariyle Rusya, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri Minsk Grubu Eş-Başkanlığına (daimi) atanmıştır. Fransa'nın Eş-Başkan olarak Finlandiya'yı başardığına göre bölgedeki petrol ve gaz yataklarının gelişme olasılığı açısından çatışmanın çözümüne artan bir ilgi duyduğunu ifade eden ABD'nin itirazlarına yol açtı. Azeri liderliği, Fransa ile olan muhalefetine Birleşik Devletlerle müttefiklik yaparak, Birleşik Devletlerin Rusya'ya karşı dengeleyici olarak artan katılımını memnuniyetle karşıladı - Ermenistan ile askeri işbirliğinin devam etmesi nedeniyle önyargılı bir müzakereci olarak algılanıyordu orijinal rekabete rağmen, Minsk Grubu'nun yeni üçlü Eş Başkanlığı yapısı, yeni müzakereleri hızlandıran yeni bir itki sağladı. 1996 tarihli Lizbon ilkeleri (Ermenistan ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü, Dağlık Karabağ için Azerbaycan'daki en yüksek özerklik ve Dağlık Karabağ ve nüfusu için güvence altına alınmış güvenlik), sonraki barış planlarında önemli kurallar olmayı sürdürüyor. Mayıs 1997 sonlarında ABD-Rusya-Fransa üçlüsü, ayrıntıları eşzamanlı görüşmeler için bir temel oluşturacak yeni iki katmanlı bir öneri yaptı ve aşağıdaki unsurları içeriyordu:

⁵⁰ Beşikçi, a.g.e ,ss. 243-244

1) Karabağ Ermeni güçlerinin yedi Azeri devresinden (Laçın bölgesi dahil) ve Şuşa/Shushi kasabasından çekilmesi; daha sonra Azeri güçlerinin Şaumiyan bölgesinden çekilmesiyle bağlantılıydı;

2) ÜİYOK'lerin ülkelerine geri gönderilmesini izlemek ve Laçın koridoru üzerinden yol iletişimi temin etmekle görevli, AGİT tarafından zorunlu tutulan barış gücü askerlerinin ortaklaşa atılan bir tampon bölgede konuşlandırılması;

3) Laçın koridorunun AGİT ile aracılık yapan Azerbaycan'dan Karabağ'a kiralanması;

4) Ermenistan'daki ablukanın Azerbaycan ve Türkiye tarafından kaldırılması;

5) Azeri yargısı dahilinde olsa da, siyasi öz-yönetime ve Dağlık Karabağ için serbest bir ekonomik bölgenin statüsüne;

6) anlaşmaya varıldıktan sonra Dağlık Karabağ kuvvetlerinin askeri polis kuvvetlerine indirgenmesi;

7) Dağlık Karabağ silahlarının uluslararası bir envanter ve kontrolü, Ermenistan'ın izin verilen KAE kotasının bir parçası olarak değerlendirilecektir.

Dağlık Karabağ bu önerileri açıkça reddetti. Ayrıca, "paket anlaşma" yaklaşımına dayanan ve yukarıda özetlenen öneriye yalnızca ufak değişiklikler içeren Temmuz 1997 tarihli ikinci taslağını da attı. AGİT'in Dağlık Karabağ seçilmiş temsilcileri ve diğer temsilcileri ile yürüttüğü ısrarına rağmen - Azerbaycan ve Batı tarafından resmi olarak tanınmayan Dağlık Karabağ'daki (Dağlık Karabağ) cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra - daha sonraki görüşmeler içerikten ziyade

metodolojiye odaklandı.⁵¹

Çatışmanın tüm aşamalarında Azerbaycan barış görüşmeleri ve müzakereleri için yapıcı ve pragmatik bir tutum benimsedi. Azerbaycan, BM Sözleşmesinin 51. Maddesi uyarınca, çatışmanın barışçıl yollarla çözülmesi lehine kendini savunma hakkını kullanmayı bile seçmedi. Buna göre Azerbaycan Minsk Grubunun belirlediği sınırlar içerisinde tüm uzlaşmalarını uluslararası hukuk ilkelerinden ikisi şeklinde - devletlerin toprak bütünlüğünü ve halkların kendi kaderini tayin hakkını mümkün kıldı. Azerbaycan, Dağlık Karabağ için Azerbaycan'da olası en büyük özerk statüsünü önerdi. tarafından kurulan ve barış süreci için kabul edilen ilkelerin ihlali anlamına geliyor. Ancak Ermeni tarafı uzlaşmaya hazır değildir ve özellikle Rusya ile askeri-siyasi birlik tarafından cesaretlendirildiğinde işgal altındaki topraklar üzerindeki kontrolünden vazgeçme konusunda herhangi bir çıkarının olmadığını göstermektedir.

Diğer yandan Azerbaycan, Minsk Grubu biçimi genelde Azerbaycan'ı kurbanı devlet yapan Ermenistan-saldırgan devlet görüşmelerinde aynı statüye getirdiğinden, zor durumda bulunuyor. Azerbaycan için, Minsk Grubu Eşbaşkanlarını, Ermenistan'a baskı yapmak ve bu devletlerin dünyanın en büyük Ermeni diasporası olan devletlerden ödün vermeye zorlamak için ikna etmek de oldukça zordur. Bu tür diasporalar, ülkelerindeki karar alma süreçlerini çok etkili bir şekilde etkileyebilmekte ve böylece ilgili devletlerin Dağlık Karabağ

⁵¹Ermina Van HOYE, **a.g.e**, ss. 249-250

sorununun derhal çözüme kavuşturulmasını istememektedir.⁵²

ABD gibi Avrupa devletlerinin de Ermenistan-Azerbaycan çatışmasına yaklaşımı AGİT'in Minsk Grubu çerçevesinden öteye gitmemektedir. Azerbaycan tarafı bütün resmi ve qayri resmi boyutlarda düzenlenen görüşmelerde çatışmanın barış yolu ile çözümünün yalnız uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde mümkünlüğünü defalarca beyan etmesine rağmen problemin çözümünde istekli görünmeye çalışan güçler, tarafların karşılıklı tavizlerde bulunmasını amaca uygun hesap ederek, özellikle şunu da vurgulamaktadırlar ki, bu çatışmanın çözümünde galip taraf olamaz ve eğer sorunun halli yönünde uluslararası hukuk kurallarına istinat edilemezse, o zaman taraflar ortak anlaşmaya varmalıdırlar. Bu ortak anlaşma hangi boyutta olabilir? Yani Azerbaycan işgal altında kalan toprakları için tavizler mi vermeli, yoksa XXI yüzyılın sivilizasyon devleti olabilmesi için Ermenistan'la karşılıklı işbirliği içerisinde mi olmalıdır? Tabii ki, bu real çözüm yolu değildir. Ermenistan'ın da gönüllü olarak işgal ettiği topraklardan çekileceği bir hayli mantıksız gözükmektedir. Azerbaycan tarafı Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmeyeceği ana kadar onunla herhangi bir ilişki kuramaz. İşbirliği için Ermenistan Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanımak zorundadır. Dolayısı ile Batı'nın çatışmanın çözümü ile bağlı yaptıkları girişimler sonuç vermemektedir. Aslında bu girişimlerin sonuç vermemesinin asıl nedeni bu devletlerin politikalarının belirsiz

⁵²Kamal Makılı-Aliyev, **Regional Framework of Azerbaijan's Foreign Policy**, Materials of v Junior Researchers' conference 2014 ,
http://elib.psu.by/bitstream/123456789/2779/1/2014_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%BC_%D1%83_%D0%A21.pdf#page=94 , s. 96 Erişim tarihi (25.05.2017)

olmasından ileri gelmektedir. ABD, Fransa, İngiltere, Almanya ve diğer Batı devletleri Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanısalar da Ermenistan'ın işgalci devlet olduğunu kabul ve işgal ettiği topraklardan çıkmasını talep etmemekte, bilakis çatışan tarafların bizzat kendi aralarında uzlaşmalarını daha gerçekçi bulmakta ve soruna AGİT'in Minsk Grubu çerçevesinde yaklaşmaktadırlar. Eğer çatışan taraflar sorunu kendileri çözeceklerse, AGİT'in Minsk Grubu'nun hangi görevi yerine getirdiği anlaşılabilmiş değildir.⁵³

2.4. AGİT Ve Azerbaycan İlişkilerinde Siyasi Boyut

Tarihten beri Kafkasya bölgesi hem coğrafi bakımdan, hem ekonomik, hem de politik bakımdan önemli olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan uluslararası konjonktürün değişmesi, diğer bir ifadeyle çift kutuplu yapıya dayalı Soğuk Savaş dengesinin ortadan kalkması, doğu-batı istikametindeki Rimlandkusağının kuzey-güney geçiş ve bağlantı yolları üzerinde yayılan geniş jeopolitik ve jeoekonomik boşluk alanların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

SSCB döneminde daha çok Rusların egemenliğinde olan bu bölge, SSCB sonrası dönemde bağımsızlığına kavuşan Azerbacan, Gürcistan ve Ermenistan'la birçok aktörün ilgi duyduğu ve stratejiler geliştirdiği adeta 'Yeni Büyük Oyunun' sahnelendiği bir mekana çevrilmiştir. Brezezinski "Büyük Oyun" içerisinde ele aldığı; Kafkasya'yı, dünya güç politikalarının kilit bölgesi olarak değerlendirilmektedir. Bunun sebebi olarak da "Avrasya'nın Balkanları" olarak nitelendirdiği bölgenin, sahip

⁵³Emin Şihaliyev, **Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-Azerbaycan Çatışması**, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(1), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/254148> , s. 152 Eri.im tarihi6 (26.05.2017)

olduğu enerji kaynakları ve sosyal-siyasal istikrarsızlıkların oynadığı rolü göstermektedir. Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi"ne göreyse Kafkasya bölgesi dünya coğrafyasında pilot bölge olarak ele alınmıştır.

Bölge bir sığınak olma özelliğini dağlara borçludur. Büyük Kafkas ve Küçük Kafkas Dağlarıyla birlikte Kafkasya'nın bir parçası daha vardır ki bu bölüm kuzeydeki bozkır bölgesidir. Kafkas Dağları'nın kuzeyinde yerleşen bu bozkırlar Don bozkırlarının bir uzantısı olup verimli bir tarım potansiyeline de sahiptir. Kuzeyden güneye geçişi Derbent hizasında Hazar kıyı yolunu kontrol edebilen Demirkapı Geçidi'nden sağlayan alan; doğudan batıya geçişi Aras vadisi ile kolaylaştırarak, Tebriz'i Erzurum'a, yani İran'ı Anadolu'ya bağlamaktadır. Ayrıca Kafkasya'nın giriş kapısı durumunda bulunan Kuzey Kafkasya, bölgenin kontrolünü sağlayabilecek asıl stratejik öneme sahip arazi kesimidir. Kafkasya'nın, kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde kesişim noktası olması, bölgeyi siyasi açıdan da kördüğümüne sürüklemektedir.⁵⁴

Azerbaycan dış politikası, Sovyetler Birliği'nin çökmesinin hemen sonrasında, daha Ekim 1991'de oluşmaya başlamıştır. Bu dönem Azerbaycan dış politikasının yapılandırılmasının ilk evresi olarak adlandırılabilir. Ancak bu dönemdeki dış politika başarısız bir dönemdir. Zira bu dönemde ne devlet ne de toplum bağımsız dış politikanın gerçekleştirilmesine hazır değildi. Dış politikada karar verici ve uygulayıcı kurumlar tam olarak oluşmamış ve kurumsal yapılanmasını

⁵⁴ Samir Guliyev, **Kafkasya'daki jeopolitik-güvenlik ikilemi çerçevesinde Türkiye-Azerbaycan ilişkileri** , Journal of Qafqaz University- History, Law and Political Sciences, 2013. Volume 1, Number 2, ss. 144-145

tamamlamıştır. Bu dönemde Azerbaycan yeni kazanılmış bağımsızlıktan sonraki rehavet dönemini yaşadığından, ülkenin bağımsızlığını tehdit eden tehlikeleri görmekten uzak kalmıştır. Azerbaycan dış politikasının birinci dönemi tek yönlü dış politika ve Rusya'ya bağımlılıkla karakterize edilebilir. İkinci dönem, dış politika programının marjinallaştığı, Türkiye eğilimli bir siyasetin başladığı, Rusya ve İran'la ilişkilerin zora girdiği, Batılı ülkelerle yürütülen ilişkilerde strateji eksikliğinin yaşandığı bir dönem olmuştur. Üçüncü dönemde, dış politikanın yeniden yapılandırıldığı ve uluslararası politikada etkin bir devlete dönüşme çabalarının görülmektedir. Dördüncü dönemde ise, bölgedeki etkin aktörler arasında denge politikası yürütülmüştür. Bu dönem politikası Denge Politikası olarak betimlenmiş ve bu politika Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü probleminin çözülmesi, diğer ülkelerle politik, ekonomik ve askeri işbirliği için uygun şartların oluşturulması, bölgesel ve uluslararası kurumlarla işbirliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Bu dönemde Azerbaycan'ın milli menfaatleri için denge politikalarının uygulanması kaçınılmaz idi. Bunun birinci sebebi, dünya toplumları arasında, ülkenin yeni durumu ve pozisyonu hakkında doğru bir değerlendirme yapılması kaçınılmazdı. İkincisi, Azerbaycan'ın jeostratejik çıkarların kesiştiği yerde bulunması sebebiyle bölge ülkelerinin yanı sıra diğer kıtaların güçlü ülkelerinin de çıkarlarını göz önünde bulundurarak kendi dış politikasını düzenlemesi zaruriydi.⁵⁵

Bağımsızlık sonrası dönemde, kaynaklarını Karabağ problemini çözmeye seferber eden yönetim, geride kalan sürede yaşadığı tüm

⁵⁵ Reha Yılmaz, Fatih Mehmet Sayın, **Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Öğeler ve Denge Politikasına Yansımaları**, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4(1), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/253939> , Giriş Erişim tarihi: (27.05.2017)

sorunlara rağmen Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması ve etnik temizlik politikası kurbanlarının vatanlarına dönmesi, dış politikanın esas amacı yapılmıştır. Zira, Karabağ sorunu gerek Karadeniz, gerekse Hazar havzasının ekonomik gelişiminin ve bölgesel entegrasyonun en önemli engellerinden biri olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu nedenle bu engeli ortadan kaldırmak sadece Azerbaycan'a değil aynı zamanda bölgenin diğer ülkelerine de büyük katkı sağlayacaktır. Özellikle Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya anlaşmazlıklarını, silah yoluyla halletme teşebbüsleri Rusya tarafından ağır şekilde cezalandırıldıktan sonra Karabağ probleminin barışçı yollarla çözülmesi zorunluluk haline gelmiştir. Bunun sağlanması için Azerbaycan yönetimi Prag Prensipleri çerçevesinde görüşmelere devam etmeyi Devlet ve dışişleri bakanları düzeyinde problemin çözülmesi için çalimsalar yürütmeyi yeni dönemin temel prensibi olarak kabul etmiştir.⁵⁶

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve AB'nin bölgede barışın temin edilmesi için yaptığı girişimlerin başarılı olmadığına inanılmaktadır. Tüm aktörlerin politik iradesi olmadan bir çatışma önleme ya da çözme mekanizmasının kurulması ya da geliştirilmesi ile etkili bir ilerleme sağlanması zordur. Örneğin; 2008 Ağustos'undaki silahlı çatışmanın akabinde AB'nin müdahalesi olumlu olmuş; ancak hedeflenen noktaya ulaşamamıştır. Gerçek başarı ancak tüm tarafların sorunları masaya yatırması amacıyla bir çerçeve yaratılması ve sorunların çözümünü teşvik eden bir ortamın oluşturulması ile elde

⁵⁶Reha Yılmaz, **Kafkasya'da Çözilemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu**, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2(1): 71-90, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872157.pdf> Erişim tarihi: (26.05.2017)

edilebilir. Bu noktada bölgesel aktörlere düşen roller, bu aktörlerin çoğunlukla ihtilafların birer parçası olması nedeniyle belirsizdir. Buna örnek olarak Rusya'nın potansiyel rolüne Gürcistan'la ilişkilerinin gölge düşürmesi verilebilir. Tiflis hükümeti sorunu Gürcistan ve Rusya arasında görürken, Moskova bu ihtilafların Gürcistan, Güney Osetya ve Abhazya arasında olduğunu düşünmektedir.

Diğer taraftan Dağlık Karabağ sorununun geleceği daha karanlık bir tablo sunmaktadır. Bu anlaşmazlığa barışçıl bir çözüm bulmak üzere 1992 yılında kurulan AGİT Minsk Grubu şimdiye kadar başarılı bir sonuç getirememiştir. Grup Fransa, Rusya ve ABD'den oluşan eş başkanlıkla yönetilmektedir. Minsk Grubunun kurulmasından bu yana geçen yirmi yıl içerisinde taraflar uzlaşmaya yönelik bir politik irade göstermemiş ya da halklarını barışa hazırlamamıştır. Minsk Grubu eş başkanlarının yoğun diplomatik çabalarına ek olarak Rusya, Medvedev yönetiminde yeni girişimlerin oluşturulmasına öncülük etmiştir. Bazı uzmanlar, Rusya'nın bu hareketiyle diğer iki eş başkanı bir şekilde bypass etme hedefi olduğunu savunsalar da, Minsk Grubunun resmi çizgisine bakıldığında Rusya'nın barış görüşmelerine ilişkin tüm girişimleri diğer eş başkanlarla birlikte koordine ettiği görülmektedir. Rusya'nın müdahalesi hem Ermenistan hem de Azerbaycan üzerinde etkisi olması nedeniyle olumlu görülebilir.⁵⁷

8 İkili görüşmelerin yanında, uluslararası mekik diplomasisi de işletildi; özellikle Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

⁵⁷Aybars Görgülü, **Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası: Devlet ve Sivil Toplum Aktörlerinin Rolü,**

[http://tesev.org.tr/wp-](http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkiyenin_Guney_Kafkasya_Politikasi_Devletlerin_Ve_Sivil_Toplumun_Rolu.pdf)

[content/uploads/2015/11/Turkiyenin_Guney_Kafkasya_Politikasi_Devletlerin_Ve_Sivil_Toplumun_Rolu.pdf](http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkiyenin_Guney_Kafkasya_Politikasi_Devletlerin_Ve_Sivil_Toplumun_Rolu.pdf) , s. 5 Erişim tarihi: (27.05.2017)

himayesi altında Minsk grubu süregelen çatışmaya barışçıl bir çözüm getirmeye çalıştı. Ancak bu çabalar siyasi uzlaşma yaratmayı başaramadı. 2007’de AGİT Minsk grubu başkan yardımcısı Madrid’de Ermenistan ve Azerbaycan cumhurbaşkanlarına bir barış planı sundu. Daha sonra Madrid Prensipleri olarak adlandırılan bu metin 2009’da tekrar gözden geçirildi ve şu altı noktayı içerdi:

- Dağlık-Karabağ’ı çevreleyen alanların azeri kontrolüne geri verilmesi,
 - Dağlık-Karabağ’a güvenlik ve özerlik sağlayan geçici bir statü verilmesi,
 - Ermenistan’ı Dağlık-Karabağ’a bağlayan bir koridor,
 - Dağlık-Karabağ’ın nihai hukuki statüsünün gelecekte belirlenmesine dair yasal olarak bağlayıcılığı bulunan sözlü irade beyanı,
 - Ülke içinde yerinden olmuş insanların ve mültecilerin daha önceki ikamet adreslerine dönme hakkı,
 - Barışı koruma güvencesi de içeren uluslararası güvenlik garantisi.

Madrid Prensipleri, Minsk Grubu eş başkanları Fransa, ABD ve Rusya tarafından 2009 L’Aquila, 2010 Muskoka ve 2011 Deauville G8 zirvelerinde tekrar hatırlatıldı ve üç ülke güç kullanımının hoş görülemeyeceğini açıkladılar. Madrid Prensipleri iki tarafı da memnun edecek bir çözüm çerçevesi sunsa da, asıl problemin ne Azerbaycan ne de Ermenistan’ın anlaşmayı ilk onaylama sorumluluğunu üstlenmek istememesi olduğu anlaşılıyor. Ayrıca 2010’dan beri Minsk sürecinin daha çok Rusya’nın kontrolünde ilerlemesi ve bu ülkenin pozisyonunun net olmaması da sorun yaratıyor. Zira Rusya’da bazı kesimler bir

anlaşmaya varılmasını isterken, diğerleri çözümsüzlüğün devamından yana gözüktüyor.⁵⁸

Ermenistan ile Azerbaycan arasında gerçekleştirilen görüşmelerde, Ermenilerin işgal ettikleri toprakları boşaltmaları gündeme getirilirken Yukarı Karabağ'da ise bağımsızlık yolunda girişimler meydana gelmektedir. Bağımsızlık yolundaki referandum girişimlerinin uluslararası camiadan destek görmemesi ise sorunun çözümü açısından önemlidir. Mesela, 2006 yılında AB Dönem Başkanlığı tarafından Yukarı Karabağ ile ilgili referandum sonuçlarının hiçbir şekilde tanımayacağına ilişkin bir açıklama yapılmıştır. Açıklamada Yukarı Karabağ sorununa çözüm bulunması için AGİT bünyesindeki Minsk gurubunun faaliyetlerinin desteklendiği vurgulanmıştır. Azerbaycan cumhurbaşkanı İlham Aliyev ise yaptığı bir açıklamada, Ermenistan ile Yukarı Karabağ sorunu hakkındaki görüşmelerin 13 yıldır devam ettiğini ve bu görüşmelerin bir on üç yıl daha süremeyeceğini söyledi. Aliyev, görüşmelerin Ermenilerin olumsuz tutumları nedeniyle uzadığını, ancak ülkesinin bütün devletlerce bu sınırları içinde tanındığını ve Yukarı Karabağ'a hiçbir zaman için bağımsızlık verilemeyeceğini belirtti.⁴⁷ Buna rağmen Mayıs 2010'da Yukarı Karabağ'da Ermenilerin parlamento seçimi girişimleri başta Türkiye olmak üzere tepkilere neden olmuştur. Türkiye tarafından yapılan açıklamalarda Kafkasya'da barış ve güvenliğin sağlanması açısından Yukarı Karabağ Sorununun çözümünün önemi vurgulanmıştır.

⁵⁸ Aybars Görgülü, **Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu**, YENİ TÜRKİYE 60/2014, <http://haypedia.com/makale/Osman%C4%B1%20Tarihi/c57ece1f-7bc8-4128-bfe6-4946b68ca3ba.pdf> , s. 3 Erişim tarihi: (28.05.2017)

AGİT Minsk grubu bünyesinde sorunun çözümü için gerçekleştirilen görüşmeler devam etmektedir. Sorunun çözümüne ilişkin görüşmeler sürerken bölgede küçük çaplı çatışmalar da görülmektedir.⁵⁹ Birleşmiş Milletler, sırasıyla, Dağlık Karabağ'daki AGİT barış misyonü hazırlıklarına katıldı ve bu görevi uzmanlığı ile istikrarlı bir şekilde destekledi. Değerlendirme ve eşgüdüm, BM'nin AGİT Devletleri, AGİT ortak ülkeleri, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi (ICRC), STK'lar ve akademi temsilcileri ile asgarî insani standartları tartışmaya çağıran geçici bir toplantının amacıydı.

Görevlerin gönderilmesi, AGİT'in çatışma önleme ve siyasi kriz yönetimi için farklılaştırılmış bir araçtır; bunlar, her çatışmanın koşullarına ve gelişme evresine göre uyarlanır - anlaşmazlık tarafları arasındaki gözlem, olgu bulma ve arabuluculuğa yardımcı olabilir veya Taraflar arasındaki anlaşmalara uyumu uluslararası izlemeye.

AGİT, barışı koruma misyonlarını planlarken ve yürütürken Mayıs 1993'ün çerçeve anlaşması uyarınca BM'nin teknik yardım ve uzmanlığını isteyebilir. Şu ana kadar, bu, yalnızca Dağlık Karabağ'da AGİT'in planlanan barışı koruma faaliyetleriyle ve Minsk Grubu'nun çalışmaları için hazırlıklarla ilgili BM ile pratik işbirliğinde önemli bir şekilde yapıldı. AGİT ve BM, Avrupa'daki çeşitli kriz alanlarıyla ilgili olarak bölüştürme konusunda hemfikirler, hem de her iki örgüt de sorumludur.⁶⁰

AGİT misyonlarından eski Sovyetler Birliği içerisindeki çatışma bölgelerine yapılan temas ve parazit korkuları, en azından şu an için önemini kaybetti. Sahadaki misyonlarla işbirliği birkaç istisna dışında olumlu olmuştur. Özellikle Rusya, Fransa

⁵⁹ Mustafa Gökçe, **a.g.e**, ss. 1118-1119

⁶⁰ Ingo Peters, **a.g.e**, ss. 392-395

ve Amerika Birleşik Devletleri 1997'de Minsk Grubunun eşbaşkanlığına atandıktan sonra, Dağlık Karabağ (Azerbaycan) arasındaki çatışmayı düzeltme çabalarının koordinasyonu gelişti.

Lizbon Zirvesi'nden sonra AGİT Minsk Grubu'nun faaliyetlerinin intensivləşməsi ve çatışma tarafları olan Ermenistan ve Azərbaycan'la birçok tartışma sorunun çözümüne ilişkin yeni tekliflerin hazırlanması ile yekunlaşdı. Fakat taraflara sunulan tekliflerle ilgili kararın kabulü sırasında her Ermenistan'da durumun gerginleşmesi 1997 yılında Başkan L.Ter-Petrosyan'ın istifaya gitmesi, 1999 yılında ise Ermenistan parlamentosunda terör akdinin oluşumu eşlik edildi. Bu ise Minsk Grubu'nun arabuluculuk misyönuna darbe vurarak, sorunun düzenlenmesi sürecine engel oldu.

Buna rağmen, Azerbaycan AGİT ile işbirliğini sürdürerek, sorunun bu organizasyon çerçevesinde barışçıl çözümüne dair tutumundan vazgeçmedi.

Azerbaycan'ın AGİT ile işbirliğinin diğer önemli yönünü demokratik toplum quruculuğunun temel ilkelerinin korunması alanında işbirliği oluşturuyor. Azerbaycan'da demokratik kurumların teşekkülü ve gelişmesi, dünyanın öncü tecrübesine dayalı mevzuat içinde oluşumu, sivil haklarının korunması, ifade özgürlüğünün sağlanması alanında AGİT ile kurulmuş verimli işbirliği seri olarak yapılır.

Başkan ve parlamento seçimleri döneminde seçim mevzuatının hazırlanması sürecinde AGİT ile yoğun istişareler yapılmış ve verilmiş öneriler dikkate alınmış, seçim sürecinin AGİT gözlemcileri tarafından izlenmesine gerekli ortam yaratılmış ve AGİT'in gösterdiği teknik yardımdan kullanılmıştır. Böylece, bölgesel güvenliğin sağlanmasında, Avrupa'nın güvenlik sistemine entegra edilmesinde, uluslararası

işbirliğinin gelişmesinde, demokratik devlet ve sivil toplum quruculuğunda Batı'nın test geçmiş öncü deneyiminden yararlanarak, onun etkili biçimde uygulanmasında AGİT ile işbirliği yapan Azərbaycan stratejik gelişme yolunu bu örgüt ile bağlarını daha da derinleştirmekle sürdürüyor.⁶¹

⁶¹B.M.Abdullayev, T.Ya.Shirvanova, S.M.Imanova, Ya.S.Yalyaseyazadya, Z.R.Bayramov, **AZƏRBAYCAN VƏ AGİT**, http://unec.edu.az/application/uploads/2015/12/5_atet.pdf ,ss. 52-53
Erişim tarihi: (29.05.2017)

SONUÇ

AGİT'in kurulmasının temel amacı barış ve istikrarın sağlanması, ülkeler arasında işbirliğinin gelişmesine destek verilmesi olmasına rağmen karşıya konulan bu hedefler tam anlamıyla günümüze kadar gerçekleşmemiştir. Ancak AGİT sorunların durdurulmasında ve çözüm sürecine gidilmesinde önemli bir role sahiptir. Eski SSCB Cumhuriyetlerinde mevcut sorunların çözüme kavuşturulması için yürütülen çalışmalar genelde AGİT çerçevesinde hayata geçirilmektedir. Rusyanın da AGİT'e üye olması bu sorunların kısa zaman zarfında çözüme kavuşmasına engel olan temel nedenlerdendir. Bunun yanı sıra munakaşa taraflarının isteklerinin ve tarihi yapısının AGİT tarafından kapsamlı bir şekilde araştırılmaması da nihai bir sonuca ulaşmakta mani olarak kalmaktadır. Bu doğrultuda Azerbaycan ve AGİT ilişkileri Karabağ Sorunun çözülmesine dayanmasına ve ateşkesin elde edilmesinden 25 yıl kadar zamanın geçmesine rağmen hala somut bir sonuç elde edilmemiştir. Ancak Azerbyacan tarafı hala sorunun barışçıl yollarla ve uluslararası hukukun temel kuralları vasıtasıyla çözülmesinde ısrarlıdır. Bunun için AGİT'le birlikte yeni çözüm yolları aranmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, AGİT'in baskılarına rağmen zaman zaman sınır bölgesinde hatta büyük makyaslı çatışmalar yaşanmaktadır. Bu AGİT'in faaliyetinin artık anlamını kaybettiği anlamına gelmektedir. Sonuç olarak Azerbaycanında AGİT'e olan tutumu değişmekte ve önümüzdeki yıllarda işbirliğinin son bulacağı gözükmektedir.

KAYNAKÇALAR

Kitaplar

Androsov Andrei, KeithJinks, ve.b., **“OSCE Handbook”**, PublishedbytheSecretariat of theOrganizationfor Security andCo-operation in Europe, Vienna-2002, s.15-18

Guliyev Samir, **Kafkasya’daki jeopolitik-güvenlik ikilemi çerçevesinde Türkiye-Azerbaycan ilişkileri** , JOURNAL OF Qafqaz University- History, Law and Political Sciences, 2013. Volume 1, Number 2, ss. 144-145

Hasanov Ali **Güney Kafkasya’nın Askeri-Jeostratejik Durumu ve Azerbaycan’ın Güvenlik Politikası.**

Makalalar

Cabbarlı Hatem, VüsaleAbdullayeva, **“Azerbaycan Dış Politikası’nın Temel Özellikleri (1991-2009)”**,21. Yüzyıl, Ocak-Haziran-2009, ss.77-78

Mustafa Şahin, **“Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:31, Sayı:4, Aralık-1998.

Gazeteler

Çınar Hasan, “AGİT Kürtleri Görmüyor”, **Serxwebün Gazetesi**, Kasım-1999.

Tezler

Barutcu Abdullah, **Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözümünde AGİT'in Rolü: Dağlık Karabağ Olayı**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Tezi, 274 sayfa, Mayıs 2012, ss. 50-51

Cavadov Rüfet, **Karabağ Sorunu Çerçevesinde AGİT-Azerbaycan İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara–2006, ss. 13-14

Eyvazov Elnur, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, “**NATO ve Azerbaycan**”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara-2004, ss.116-117.

Reshetnikova Valentina, , “**1960’lardan Bu Yana Nükleer Silahsızlanma Alanında Yaşanan Gelişmeler**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara-2008.

İnternet kaynakları

Zagorski Andrei V., Russia's OSCE Policy in theContext of Pan-EuropeanDevelopments,
<https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/97/Zagorski.pdf> ,
s. 48 Erişim tarihi: (25.05.2017)

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

<http://www.yenidenergenekon.com/259-avrupa-guvenlik-ve-isbirligi-teskilati-agit/> Erişim tarihi: (25.02.2017)

Avrupa Güvenlik şartı” ,

<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/902d4--Avrupa-Guvenlik-Sarti.pdf> Erişim tarihi:(20.02.2017)

Avrupa Güvenlik ve şıbirliği Konferansı Sonuç Bildirgesi (Helsinki Belgesi)”, s.439. [https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/374d2--Avrupa-Guvenlik-ve-Isbirligi-Konferansi-Sonuc-Bildirgesi-\(Helsinki-Belgesi\).pdf](https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/374d2--Avrupa-Guvenlik-ve-Isbirligi-Konferansi-Sonuc-Bildirgesi-(Helsinki-Belgesi).pdf) (12.02.2017)

Avrupa Güvenlik ve şıbirliği Teşkilatı”, Türkiye Büyük Millet Meclisi, <http://www.tbmm.gov.tr/agitpa/sil3/osce/www.osce.at/osze/agit.html> Erişim tarihi. (03.03.2017)

Avrupa Konseyi Organları”, Türkiye Avrupa Konseyi Ofisi Resmi Sitesi,<http://www.avrupakonseyi.org.tr/> Erişim tarihi (03.03.2017)

Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları”, Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Toplumsal şıbirliği Projesi,

http://insanca.kadikoy.bel.tr/tih_avrupa_konseyi_hakkinda.html Erişim tarihi:(04.03.2017)

Avusturya AGİT dönem başkanlığını devaldı

<http://www.dw.com/tr/avusturya-agit-dönem-başkanlığını-devraldı/a-36968516>Erişi tarihi(14.02.2017)

Aybars GÖRGÜLÜ, Türkiye’nin Güney Kafkasya Politikası: Devlet ve Sivil Toplum Aktörlerinin Rolü,

http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkiyenin_Guney_Kafkasya_Politikasi_Devle_tlerin_Ve_Sivil_Toplumun_Rolu.pdf , s. 5 Erişim tarihi: (25.05.2017)

Azerbaycan

https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan%C4%B1n_d%C4%B1%C5%9F_ili%C5%9Fkileri Erişim tarihi: (03.03.2017)

Abdullayev B.M., T.Ya.Shirvanova, S.M.Imanova, Ya.S.Yalyaseyazadya, Z.R.Bayramov, AZƏRBAYCAN VƏ ATƏT, http://unec.edu.az/application/uploads/2015/12/5_atet.pdf , ss. 52-53 Erişim tarihi: (26.05.2017)

Nahmetova Behruze, “Azerbaycan ve Avrupa Güvenlik Örgütleri (AGİT ve NATO)”, <http://akademikperspektif.com/2014/06/29/azerbaycan-ve-avrupa-guvenlik-orgutleri-agit-ve-nato/> Erişim tarihi: (03.03.2017)

Dağlık Karabağ`da çözüm girişimleri: AGİT Minsk Grubu`nun müzakire girişimi. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/daglik-karabagda-cozum-girisimleri-agit-minsk-grubunun-muzakere-cikmazi> Erişim tarihi: (04.03.2017)

Desmond Dinan, “Avrupa Birliği Enskopedisi”, çev. Halef Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul-2005, s.134.

https://books.google.az/books?id=yC3saKPXH9gC&pg=PA131&lpg=PA131&dq=AKKA%E2%80%99n%C4%B1n+Uyarlamas%C4%B1n+%C4%B0li%C5%9Fkin+Nihai+Senet:&source=bl&ots=46fXXuv6m0&sig=3_tPy_1heb_gHtNyl3wkKmVDuc&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjsytSBzJzUAhXDdCwKHWxICPMQ6AEIIzAA#v=onepage&q=AKKA%E

[2%80%99n%C4%B1n%20Uyarlamas%C4%B1na%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Nihai%20Senet%3A&f=false](#) Erişim tarihi : (24.02.2017)

Şihaliyev Emin, Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-Azerbaycan Çatışması, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3(1), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/254148> , s. 152 Erişim tarihi6 (27.05.2017)

Erdoğan`ın “Haddini bil” dediği AGİT hakkında Dışişleri Bakanlığı`ndaki Bilgiler http://bianet.org/bianet/siyaset/185624-erdogan-in-haddini-bil-dedigi-agit-hakkinda-disisleri-bakanligi-ndaki-bilgiler?bia_source=rss Erişim tarihi(21.02.2017)

Hoye Ermina Van, The OSCE in theCaucasus: Long-StandingMediationforLong-TermResolutions, <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/99/VanHoye.pdf> , ss. 248-249 Erişim tarihi6 (25.05.2017)

Helsinki-Nihai-Senedi.
http://tr.wikipedia.org/wiki/Helsinki_Nihai_Senedi Erişim tarihi (12.02.2017) Erişim tarihi: (12.02.2017)

Peters Ingo, TheRelations of the OSCE toOther International Organizations,http://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/95_96/Peters.pdf , s. 386 Erişim tarihi6 (27.05.2017)

Aliyev Kamal Makılı, Regional Framework of Azerbaijan`sForeignPolicy, Materials OF V Junior Researchers` Conference 2014,

http://elib.psu.by/bitstream/123456789/2779/1/2014_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%BC_%D1%83_%D0%A21.pdf#page=94 , s. 96 Erişim tarihi6 (28.05.2017)

Karademir Kemal, AGİT'in Toplum Destekli Polislik Uygulamaları (Makedonya ve Azerbaycan Örneği), TÜBAV BİLİM DERGİSİ, Yıl: 2015, Cilt: 8, Sayı: 1, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tubav/article/view/5000099697/5000110517> , s. 8 Erişim tarihi6 (28.05.2017)

Melda Sur, “Paris Şartı’nda İnsan Hakları” , <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/457/5214.pdf> (12.02.2017)

Gökçe Mustafa, Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme, TurkishStudies - International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 6/1 Winter 2011, TURKEY, http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/30943760/1875686895_gokcemustafa.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1496649372&Signature=W8Cg4EsGwJVn4L5rv5reJbpo2Pg%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DYukari_Karabag_Sorunu_ve_Turkiye-Ermenis.pdf , s. 1113 Erişim tarihi6 (28.05.2017)

Organizatsıya Obyedin yonnıh Natsıy”, United Nations <http://www.un.org/russian/basic/unbrief/index.html> Eriim tarihi:(25.04.2017)

Yılmaz Reha, Fatih Mehmet SAYIN, Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Ögeler ve Denge Politikasına Yansımaları, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4(1), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/253939> , Giriş Erişim tarihi6 (28.05.2017)

Yılmaz Reha, Kafkasya’da Çözilemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2(1): 71-90, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872157.pdf> Erişim tarihi6 (27.05.2017)

Karagül Soner, Ermenistan’ın Bağımsızlık Sonrası Avrupa ile İlişkileri, OAKA, Cilt:1, Sayı: 2, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423910615.pdf> , s. 129 Erişim tarihi6 (25.05.2017)

Fendoğlu, Tahsin, “AGİT’in Güvenlik Boyutu”, S.9. <http://Www.Hasantahsinfendoglu.Com/Dokumanlar/Akademik/Turkiyeeavrupaguvencilikveisbirligiteskilatıagıtılıskısı.Pdf> Erişim tarihi(02.03.2017)

Türkçe haber-Aralık <http://ayintarihi.byegm.gov.tr/turkce/haber/aralik-2001/3514> Erişim Tarihi: (25.02.2017)

Türkiye ve Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit_.tr.mfa Erişim tarihi (13.02.2017)

Uluslararası Örgütler Hakkında Genel Bilgiler

<http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/images/localCache/1/59f95ff4-85c2-4ad4-93e3-9d3b43deaa9a.pdf> Erişim tarihi(12.05.2017)